

‘Vrienden van De Avondspits’

Over het radioprogramma De Avondspits, uitgezonden op Hilversum III tussen 1978 en 1995

Bachelorwerkstuk Geschiedenis

S.W. van Nuland, s4800249

Onder begeleiding van dr. J.B.A.M. Brabers

Collegejaar 2019-2020

Verantwoording voorblad

Frits Spits achter het mengpaneel in de studio van *Hilversum III*.

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1. De wereld in geluidsgolven gevangen - Status quaestionis	6
1.1 Onderzoek naar het medium radio	6
1.2 De radiomaker en het publiek	7
1.3 Onderzoek naar radio in Nederland.....	9
1.4 Het te verrichten onderzoek naar <i>De Avondspits</i>	9
1.5 Bronnen en methode	10
2. Veranderingen in Nederland, de muziek en de omroep – Historische context	12
2.1 Een cultuurgeschiedenis van Nederland in de jaren zeventig, tachtig en negentig	12
2.2 Jeugdcultuur, popmuziek en radio.....	13
2.3 De NOS en <i>De Avondspits</i>	15
3. 1978 – 1988: Alleenheerser tijdens het spitsuur	17
3.1 De publieke omroep: onderscheiden van andere omroepen	17
3.2 Onderwerpen: luchtige reflectie op het nieuws	19
3.3 Contact met de luisteraar: een vriendschappelijke houding	20
3.4 Muziek: ‘ <i>De Avondspits brengt je dicht bij de hits</i> ’	22
3.5 Deelconclusie.....	23
4. 1990-1995: Jeugdsentiment op een jongerenzender	24
4.1 De publieke omroep: samenwerking en concurrentie	24
4.2 Onderwerpen: verdieping en verkeersdrukte	25
4.3 Contact met de luisteraar: nieuwe communicatiemiddelen	26
4.4 Muziek: opkomst van de elektronische muziek	27
4.5 Deelconclusie.....	27
Conclusie	28
Bibliografie	31
<i>Afbeeldingen</i>	31
<i>Interviews</i>	31
<i>Literatuur</i>	31
<i>Radio-opnames</i>	32
<i>Websites</i>	35
Bijlag I: Transcriptie Interview Frits Spits	36
Bijlage II: Transcriptie Interview Tom Blomberg	45

Inleiding

“Vrienden van *De Avondspits*, goedenavond!”

Gedurende een periode van vijftien jaar was deze zin bijna dagelijks rond zes uur ‘s avonds te horen op de Nederlandse publieke radiozender *Hilversum III*, die vanaf 1985 *Radio 3* ging heten. Het was de openingszin van het programma *De Avondspits*, dat werd uitgezonden tussen 1978 en 1988 en tussen 1990 en 1995. De presentatie was al die jaren in handen van Frits Ritmeester (Eindhoven, 19 januari 1948). Op de radio gebruikte hij de naam Frits Spits, die hij als kind verzon. Het programma werd uitgezonden tussen zes en zeven uur ‘s avonds door de Nederlandse Omroep Stichting (NOS).¹ Tijdens de viering van het honderdjarig jubileum van de radio in Nederland in 2019 werd Spits verkozen tot de beste radiomaker van de eeuw, mede dankzij zijn werk voor *De Avondspits*. De vakjury beschreef Spits als ‘een van de allerbeste sfeermakers en verhalenvertellers op de radio’.

De Avondspits trok halverwege de jaren tachtig twee tot drie miljoen luisteraars per avond.² Naar *Hilversum III* luisterde begin jaren tachtig ongeveer driekwart van alle Nederlandse radioluisteraars. Daarnaast was het tijdstip tussen 18.00 en 19.00 uur een moment op de dag waarop doorgaans de meeste mensen radio luisterden, bijvoorbeeld tijdens het doen van de afwas of in de auto op weg van werk naar huis.³ Het programma had dus een enorm bereik in Nederland in de periode waarin het werd uitgezonden. Spits vertelde zelf in een interview dat de postkamer van de NOS wekelijks honderden briefkaarten ontving, die door luisteraars waren verstuurd ter attentie van *De Avondspits* en dat luisteraars tijdens diverse locatie-uitzendingen het hele land doorkruisten om een glimp van hem op te vangen.⁴ Er was dus sprake van een bindende werking tussen presentator en luisteraar, maar ook tussen luisteraars onderling. Zij voelden zich onder andere verbonden doordat ze hadden deelgenomen aan hetzelfde spel in *De Avondspits*. Op internetfora en Facebookpagina’s besteden radioliefhebbers nog dagelijks aandacht aan het programma. Zij delen aldaar hun ervaringen

¹ B. Hogenkamp, S. De Leeuw en H. Wijfjes, *Een eeuw van beeld en geluid: cultuurgeschiedenis van radio en televisie in Nederland*, Hilversum (2012), 210.

² Nederlandse Omroep Stichting, <https://nos.nl/artikel/2308098-frits-spits-verkozen-tot-belangrijkste-radiomaker-van-afgelopen-eeuw.html> (geraadpleegd op 28 maart 2020).

³ Hogenkamp, *Een eeuw van beeld en geluid*, 210.

⁴ NPO Radio 5 Radioreuzen Podcast, <https://www.nporadio5.nl/podcasts/13/100-jaar-radio> (geraadpleegd op 6 juni 2020).

over het meedoen aan radiospellen en zij houden zich bijvoorbeeld bezig met het digitaliseren en archiveren van zelfgemaakte cassettebandopnames van *De Avondspits*.⁵

In reeds verschenen literatuur over de geschiedenis van *Hilversum III* werd tot op heden enkel kort aandacht besteed aan de populariteit van *De Avondspits*. Verder onderzoek naar het programma in zijn historische context werd nog niet eerder verricht.⁶ In deze scriptie zal daarom aandacht worden besteed aan de culturele betekenis van *De Avondspits* in de jaren waarin het programma werd uitgezonden. Was *De Avondspits* als programma met een groot bereik een afspiegeling van de culturele transitie die Nederland in de jaren zeventig, tachtig en negentig doormaakte?

Het eerste hoofdstuk - de status quaestionis - zal aantonen waar het reeds verrichte onderzoek naar het medium radio zich tot op heden op heeft gericht. Daarnaast zal worden benoemd welke bronnen er zijn gebruikt voor het uitvoeren van het onderzoek en hoe die bronnen zijn geanalyseerd. In hoofdstuk twee komt de historische context aan bod, om duidelijk te maken welke culturele transitie Nederland doormaakte in de jaren zeventig tachtig en negentig. Hoofdstukken drie en vier geven een analyse van *De Avondspits* weer, verdeeld in twee periodes die zijn gebaseerd op de twee periodes waarin het programma uitgezonden werd, namelijk tussen 1978 en 1988 en tussen 1990 en 1995.⁷ Tot slot volgt in het laatste hoofdstuk een conclusie als antwoord op de hoofdvraag, die in het hierna volgende hoofdstuk geformuleerd zal worden.

⁵ Radiotrefpunt, <https://www.radiotrefpunt.nl/forums/topic/43641-nos-avondspits-verzameltopic/page/2/> (geraadpleegd op 29 april 2020).

⁶ Hogenkamp, *Een eeuw van beeld en geluid*, 210.

⁷ Hogenkamp, *Een eeuw van beeld en geluid*, 210.

1. De wereld in geluidsgolven gevangen - Status quaestionis

Mediahistoricus Michelle Hilmes vertelde in de introductie van de door haar geredigeerde *Radio reader* uit 2001 over de begindagen van de radio. Aan het begin van de twintigste eeuw was het in veel Europese landen en in de Verenigde Staten voor het eerst mogelijk om radio-uitzendingen te ontvangen vanuit huis. Na een experimentele fase in de jaren twintig, ontwikkelde de radio zich in de jaren dertig tot een massamedium. Niet eerder was het mogelijk geweest om zoveel mensen op hetzelfde moment toe te spreken.⁸ In dit hoofdstuk wordt een kort overzicht gegeven van het reeds verrichte onderzoek naar het medium radio dat van belang is voor het onderzoek naar *De Avondspits*.

1.1 Onderzoek naar het medium radio

In de introductie in een uitgave van het *Tijdschrift voor mediageschiedenis* uit 2019 werd een kort overzicht gegeven van het reeds verrichte onderzoek naar radio. De eerste onderzoeken stammen uit de jaren dertig. Deze waren vooral sociologisch en psychologisch van aard. Men was immers benieuwd naar de gevolgen van het verspreiden van berichten, wat niet eerder op zo'n grote schaal had plaatsgevonden. Door de opkomst van de televisie als nieuw massamedium na de Tweede Wereldoorlog kreeg de radio in de jaren na de oorlog kort wat minder aandacht van onderzoekers, maar in de jaren zeventig en tachtig keerde de radio weer terug op de onderzoekagenda. In de periode daarna nam de interesse in radio als onderzoeksobject alsmaar toe.⁹

Historisch onderzoek naar radio richtte zich in de beginjaren vooral op de groeiende technische mogelijkheden voor het maken en verspreiden van radio-uitzendingen en de reactie van het publiek daarop. In het onderzoek dat in de afgelopen decennia naar radio is gedaan, kreeg de historische context waarin de radio als medium bestond steeds meer aandacht. Daar waar het onderzoek zich eerst vooral richtte op het perspectief van beleidsmakers van de overheid en de omroepen, begon het onderzoek zich nu meer te richten op het perspectief van het publiek. Er kwam dus een grotere aandacht voor het gedrag en de gedachten van mensen en hun leefomgeving in relatie tot hun luistergedrag. Vanwege die perspectiefwisseling werden er steeds meer inzichten uit de sociale wetenschappen gebruikt in historisch onderzoek naar

⁸ M. Hilmes, *Radio reader. Essays in the cultural history of radio* (New York 2002), xiv.

⁹ V. Kuitenbrouwer, A. Luscombe e.a., 'Developing Radio Histories', *Tijdschrift voor mediageschiedenis* 22:2 (2019) 1-7, aldaar 2.

radio.¹⁰ Het onderzoek naar radio in een historische context maakt tegenwoordig onderdeel uit van een apart vakgebied dat geheel geweid is aan het onderzoek naar radio in verschillende perspectieven, de zogenaamde *radio studies*. Mediahistoricus Hugh Chignell gaf in zijn *Key concepts in radio studies* bijvoorbeeld een overzicht van de verschillende soorten genres radioprogramma's die er zijn en wat voor onderzoek daar naar wordt gedaan.¹¹

1.2 De radiomaker en het publiek

Een van de eerste onderzoekers die niet alleen vanuit het perspectief van de maker, maar ook vanuit het publieksperspectief onderzoek naar radio deed, was de Britse mediahistoricus Paddy Scannell. In zijn boek *Radio, television and modern life* uit 1996 veronderstelde Scannell een relatie tussen de radiopresentator en het publiek, waarbij de presentator probeert om luisteraars aan zich te binden. De presentator zorgt er met zijn woorden voor dat het programma een identiteit krijgt, waar luisteraars zich verbonden mee kunnen voelen.¹² Tevens introduceerde Scannell de term *dailiness*, waarmee hij aantoonde dat dagelijkse radioprogramma's op vaste tijden invloed kunnen hebben op het dagelijks leven van mensen. Programma's op de radio kunnen volgens Scannell ervoor zorgen dat luisteraars zich bewust worden van het moment van de dag of de dag van de week waarop ze naar de radio luisteren.¹³

Cultuurwetenschapper Tony Stoller voegde daar in *Approaching historical sources in their contexts* uit 2020 aan toe dat het medium radio zich onder andere onderscheidt van televisie, omdat het een primair én een secundair medium is. Dat wil zeggen dat luisteraars actief naar de radio kunnen luisteren en dat ze zich kunnen focussen op de inhoud, maar dat ze ook passief naar de radio kunnen luisteren terwijl ze iets anders aan het doen zijn, zoals de afwas. De radiomaker is zich daar van bewust en past zijn manier van uitzenden daarop aan.¹⁴

In de meest recente onderzoeken werd de relatie tussen de radiomaker als zender en de luisteraar als ontvanger opnieuw bekeken. Waar voorheen werd verondersteld dat die relatie vooral bestond uit éénrichtingsverkeer vanuit de zender naar de ontvanger, verschoof de focus nu naar de wederzijdse beïnvloeding van zender en ontvanger met meer aandacht voor de sociale, culturele en maatschappelijke context waarin dat gebeurt en gebeurde.¹⁵ Mediahistoricus Susan J. Douglas beschreef dat in haar boek *Listening in. Radio and the*

¹⁰ Kuitenbrouwer, 'Developing radio histories', 2-3.

¹¹ H. Chignell, *Key concepts in radio studies* (Londen 2009).

¹² P. Scannell, *Radio, television & modern life* (Hoboken 1996), 117-118.

¹³ Scannell, *Radio television & modern life*, 149-150.

¹⁴ T. Stoller, 'Radio. Listening to the airwaves' in: S. Barber en C. Peniston-Bird eds., *Approaching historical sources and their contexts* (Londen 2020) 169-194, aldaar 172.

¹⁵ Kuitenbrouwer, 'Developing radio histories', 3.

American imagination uit 2004. Ze stelde dat de inhoud van radio-uitzendingen enerzijds bijdraagt aan het creëren van het beeld dat luisteraars hebben van het land waarin ze leven en de processen die zich daarin afspelen. Anderzijds vormen de uitzendingen zich ook naar de manieren van denken van de luisteraars. Programma's worden immers ook voor een deel gemaakt om te voldoen aan de wensen van de consument.¹⁶

De inzichten van Douglas komen deels overeen met de eerder genoemde Michelle Hilmes. Zij schreef in de jaren negentig van de twintigste eeuw over de beginjaren van de Amerikaanse radio, die bijdroegen aan het proces van natievorming in de Verenigde Staten.¹⁷ In een artikel uit 2012 stelde Hilmes dat radio in de beginjaren, maar nu nog steeds zorgt voor de vorming van een *imagined community*. Die term werd geïntroduceerd door historicus Benedict Anderson in 1983. De term valt het best te omschrijven als een ingebeelde of verbeelde gemeenschap van mensen die elkaar niet per se allemaal kennen, maar die zich wel verbonden met elkaar voelen door een gemeenschappelijke ervaring. Volgens Hilmes zorgt het luisteren naar dezelfde radioprogramma's voor een verbinding tussen de luisteraars van dat programma. Door hun gemeenschappelijke ervaring van muziek, geluiden en gesproken woord, voelen zij zich verbonden met elkaar. Het door Douglas benoemde beeld dat luisteraars krijgen van het land waarin ze leven, wordt door de *imagined community* als het ware gehomogeniseerd. Door het luisteren naar hetzelfde programma ontwikkelen luisteraars eenzelfde beeld van hun land en de processen die zich daarbinnen afspelen.¹⁸

Mediahistorica Kate Lacey voegde daar in haar boek *Listening publics: The politics and experience of listening in the media age* uit 2013 aan toe dat programmamakers proberen om die binding aan te gaan met hun publiek door het creëren van intimiteit in hun uitzendingen. Dat doen ze door luisteraars actief deel te laten nemen in uitzendingen door middel van spelletjes en door bijvoorbeeld publiek uit te nodigen tijdens optredens in de studio. Door het publiek te horen op de radio kunnen luisteraars zich met dat publiek vereenzelvigen, omdat zij thuis bij de radio hetzelfde doen als de luisteraars in de studio. Op die manier voelen zij zich dus verbonden door die eerdergenoemde gedeelde ervaring. Er ontstaat daardoor een zogenaamde 'parasociale relatie' tussen de presentator en de luisteraar, waarbij luisteraars het

¹⁶ S. Douglas, *Listening in: radio and the American imagination* (Minnesota 2004), 21.

¹⁷ M. Hilmes, *Only connect. A cultural history of broadcasting in the united states* (Belmont 2014).

¹⁸ M. Hilmes, 'Radio and the imagined community' in J Stern ed., *Sound studies reader* (Florence 2012) 351-362, aldaar 351-352.

idee hebben dat ze de presentator heel goed kennen, terwijl de presentator in veel gevallen geen idee heeft wie zijn luisteraars precies zijn.¹⁹

1.3 Onderzoek naar radio in Nederland

Onder redactie van mediahistoricus Huub Wijfjes zijn in de afgelopen jaren een aantal overzichtswerken verschenen met betrekking tot de cultuurgeschiedenis van de Nederlandse radio.²⁰ Ter ere van het honderdjarig bestaan van de radio in Nederland kwam in 2019 de door Wijfjes geredigeerde bundel *De radio: een cultuurgeschiedenis* uit. In de inleiding van die bundel geeft Wijfjes aan dat het onderzoek naar radio in Nederland zich eerst voornamelijk richtte op de totstandkoming en de werking van het Nederlandse omroepbestel. In de recente onderzoeken werden de eerdergenoemde inzichten uit onderzoek buiten Nederland toegepast op de situatie in Nederland, zoals in een onderzoek naar de hitlijst *Top 2000* van *NPO Radio 2*.²¹ Volgens Wijfjes is het van belang om bij cultuuronderzoek naar radio rekening te houden met de maatschappelijke en culturele context waarin het medium zich ontwikkelde.²²

1.4 Het te verrichten onderzoek naar *De Avondspits*

De zojuist besproken literatuur heeft dus laten zien dat de nadruk in historisch onderzoek naar radio ligt op de relatie tussen presentator en luisteraar en hoe die relatie onder invloed stond van de maatschappelijke en culturele context op een bepaald moment in de tijd. Er is tot op heden nog geen onderzoek verricht naar specifieke Nederlandse radioprogramma's vanuit dat perspectief. Deze scriptie poogt daarom een aanvulling te zijn op de hierboven beschreven onderzoeken van Douglas, Hilmes en Scannell, door het uitlichten van een specifiek programma: *De Avondspits*. De hoofdvraag van dit onderzoek is dan ook of *De Avondspits* de Nederlandse samenleving tussen 1978 en 1995 verklankte en welke middelen daarvoor werden gebruikt.

In het hierna volgende hoofdstuk zal allereerst een historische context worden geschetst, waarin ter sprake komt welke culturele transitie Nederland doormaakte in de periode 1978-1995. In die historische context zal ook aandacht besteed worden aan de werking van het Nederlandse omroepbestel en de totstandkoming van *De Avondspits*. In de hoofdstukken erna

¹⁹ K. Lacey, *listening publics: The politics and experience of listening in the media age* (Cambridge 2013), 114-115.

²⁰ H. Wijfjes, *Omroep in Nederland. Vijfenzeventig jaar medium en maatschappij, 1919-1994* (Zwolle 1994). B. Hogenkamp, S. De Leeuw en H. Wijfjes, *Een eeuw van beeld en geluid: cultuurgeschiedenis van radio en televisie in Nederland* (Hilversum 2012). H. Wijfjes, *De radio: een cultuurgeschiedenis* (Amsterdam 2019).

²¹ D. Draaisma, *De muziek zegt alles: De Top 2000 onder professoren* (Amsterdam 2011).

²² H. Wijfjes, *De radio: een cultuurgeschiedenis* (Amsterdam 2019), 15-16.

volgt een analyse van *De Avondspits*. Het programma werd uitgezonden op een radiozender voor popmuziek en wordt in de literatuur omschreven als een muziekprogramma.²³ Dit onderzoek besteedt daarom aandacht aan de door Hugh Chignell beschreven onderdelen van een muziekradioprogramma. Er is aandacht voor de muziek, de manier waarop de presentator tussen de muziek bepaalde onderwerpen behandelde en de rol die luisteraars in het programma speelden.²⁴ Beide hoofdstukken bevatten daarnaast, ter contextualisering, informatie over het beleid van publieke omroep in de desbetreffende periode.

1.5 Bronnen en methode

Volgens de eerder genoemde Tony Stoller is het van belang om voor het onderzoek naar de rol van een radiozender of -programma niet alleen te kijken naar schriftelijke bronnen, maar ook te luisteren naar opgenomen uitzendingen. De gebruikte geluiden, muziek en de toon waarmee teksten werden uitgesproken, zijn namelijk niet terug te vinden in tekst, maar alleen beschikbaar in geluid.²⁵ De bronnen die de basis vormen voor dit onderzoek zijn dan ook een aantal opgenomen uitzendingen van *De Avondspits*. Stoller, maar ook andere auteurs geven allen niet duidelijk aan op welke manier audiofragmenten moeten worden geanalyseerd en hoe uitzendingen uit het bronnencorpus moeten worden geselecteerd. Er is daarom besloten om alle beschikbare uitzendingen te beluisteren. Tijdens dat beluisteren was er speciale aandacht voor de eerdergenoemde drie deelonderwerpen.

Wegens de sluiting van het archief van de Nederlandse Publieke Omroep in Hilversum door de coronacrisis, is voor de analyse gebruik gemaakt van de gedigitaliseerde bandopnames van *De Avondspits*, die zijn verzameld door een aantal radioliefhebbers.²⁶ Ter ondersteuning van dit bronmateriaal is ook gebruik gemaakt van interviews met Frits Spits en diens rechterhand Tom Blomberg. Twee van die interviews werden speciaal voor deze scriptie afgenomen. In die interviews is geprobeerd om de programmamakers zoveel mogelijk zelf aan het woord te laten, teneinde hun eigen visie op het maken van *De Avondspits* te achterhalen. De interviews zijn niet volgens een bepaalde methode afgenomen en dienen daarom ook niet gezien te worden als een onderdeel van het te analyseren bronnencorpus. Ze dienen vooral als extra

²³ Hogenkamp, *Een eeuw van beeld en geluid*, 210.

²⁴ Chignell, *Key concepts in radio studies*, 33-34.

²⁵ T. Stoller, 'Radio. Listening to the airwaves' in: S. Barber en C. Peniston-Bird eds., *Approaching historical sources and their contexts* (Londen 2020) 169-194, aldaar 175.

²⁶ In het hoofdstuk 'bronvermelding' bevindt zich een compleet overzicht van de beschikbaar gestelde uitzendingen en de personen die hebben bijgedragen aan het digitaliseren en beschikbaar stellen van die uitzendingen.

bron van informatie over *De Avondspits*, wegens de beperkte hoeveelheid literatuur over het programma.²⁷

²⁷ Het betreft een interview afgenomen door programmamaker Bert Kranenbarg, dat online te beluisteren is via de link die te vinden is in het hoofdstuk 'bronvermelding'. Van de interviews die voor deze scriptie zijn afgenomen bevinden zich transcripties in bijlage I en II.

2. Veranderingen in Nederland, de muziek en de omroep – Historische context

Historici zien de jaren zestig van de twintigste eeuw als een periode waarin grote culturele veranderingen in onder andere Nederland plaatsvonden. Volgens het handboek *Geschiedenis van de Nederlanden* werd in die periode de band tussen verzuilde organisaties en de bevolking minder sterk. Dat kwam door het seculariseringsproces dat al sinds de jaren vijftig was ingezet en door de uitbreiding van de sociale voorzieningen aan het begin van de jaren vijftig. Men begon de mogelijkheid tot zelfontplooiing en het welbevinden van het individu belangrijker te vinden en dat zorgde ervoor dat mensen zich aansloten bij andersoortige groeperingen, die haaks stonden op de traditionele zuilen.²⁸ Onder deze groeperingen viel ook de jeugd. Al sinds de jaren vijftig was er namelijk onder andere in Nederland een jeugdcultuur in opkomst, die zich afzette tegen de oudere generatie.²⁹ In dit hoofdstuk wordt uiteengezet wat er op cultureel gebied veranderde in Nederland tijdens de jaren zeventig tot en met negentig en hoe de opkomende jeugdcultuur in die periode voor veranderingen zorgde in de muziek en de media.

2.1 Een cultuurgeschiedenis van Nederland in de jaren zeventig, tachtig en negentig

De culturele veranderingsprocessen die in de jaren zestig waren ingezet, vonden hun doorgang in de jaren zeventig. Het handboek *De geschiedenis van Nederland* meldde echter dat het optimisme van de jaren zestig plaats moest maken voor pessimisme en uitzichtloosheid in de jaren zeventig.³⁰ De oliecrisis van 1973 wordt gezien als het omslagpunt, mede dankzij de hoge werkloosheid die daardoor ontstond.³¹ Jouke Turpijn stelde in zijn boek *80's dilemma. Nederland in de jaren tachtig* dat het pessimisme in de jaren zeventig voor veel groepen in de samenleving de aanzet was om te gaan protesteren. Het heersende idee was dat de samenleving door iedereen maakbaar en veranderbaar was. In het begin van de jaren tachtig heerste dat idee nog steeds.³² James Kennedy noemde in zijn boek *Een beknopte geschiedenis van Nederland* voorbeelden van het activisme uit die periode, zoals de krakersrellen in Amsterdam tijdens de kroning van prinses Beatrix in 1980 en de antikernwapendemonstraties in 1981 en 1983 in respectievelijk Amsterdam en Den Haag.³³

²⁸ J. Blom en E. Lambrechts, *De geschiedenis van de Nederlanden* (Amsterdam 2015), 433.

²⁹ Blom en Lambrechts, *De geschiedenis van de Nederlanden*, 434.

³⁰ L. Mulder, A. Doedens en Y. Kortlever, *Geschiedenis van Nederland. Prehistorie tot heden* (Baarn 2008) 267.

³¹ Blom en Lambrechts, *De geschiedenis van de Nederlanden*, 444.

³² J. Turpijn, *80's dilemma. Nederland in de jaren tachtig* (Amsterdam 2011) 13.

³³ J. Kennedy, *Een beknopte geschiedenis van Nederland*, vert. Simone Kennedy-Doornbos (Amsterdam 2017) 364.

Toen er halfweg jaren tachtig langzaamaan een einde leek te komen aan de economische crisis, sloeg ook de stemming in het land om. Een periode van polarisatie kwam ten einde en op politiek en sociaal vlak kwam er in de samenleving meer ruimte om met elkaar in gesprek te gaan en samen naar oplossingen te zoeken. Kennedy vermoedde dat in het Nederland van de jaren tachtig het besef kwam dat de overheid niet altijd al haar idealen kon verwezenlijken.³⁴ Volgens Turpijn is de heersende opvatting over de jaren zeventig dat het leeuwendeel van de bevolking politiek betrokken was en zich bezighield met de maakbaarheid van de samenleving. De jaren negentig vormden volgens Turpijn daarentegen een periode waarin burgers steeds minder geïnteresseerd raakten in de politiek en steeds minder bezig waren met de maakbaarheid van de samenleving. De jaren tachtig zouden dus gezien kunnen worden als de overgangsfase daartussen.³⁵

2.2 Jeugdcultuur, popmuziek en radio

De opkomst van de jeugdcultuur in de jaren vijftig en zestig had ook invloed op de muziek. De jeugd luisterde onder andere veel naar *popular music*, wat tegenwoordig bekendstaat als popmuziek. Volgens Paul Rutten in het boek *Een Muziekgeschiedenis der Nederlanden* werd in de beginjaren van het genre het luisteren naar popmuziek door de jeugd als gezagsondermijnd gezien.³⁶ Het voortbestaan van de radio als massamedium is voor een groot deel te danken aan die popmuziek. Daarnaast werd het voortbestaan van het genre popmuziek ook voor een groot deel in de hand gewerkt door de radio als massamedium. Radio is door de muziekindustrie altijd gezien als een gemakkelijk doorgeefluik. Via de radio kon – en kan nog altijd – een groot publiek worden bereikt.³⁷ Turpijn gaf aan dat in de jaren zestig en zeventig de popmuziek veel gebruikt werd om cultuurkritiek te uiten. Het pessimisme dat in de jaren zeventig heerste, vond ook zijn weerklink in de muziek en liedteksten. In de jaren tachtig verdween de rol van de popmuziek als cultuurkritische kunstuiting.³⁸ Popmuziek werd in de aanloop naar de jaren negentig vooral een commercieel product dat het individu aan moest spreken, zodat al die individuen over zouden gaan tot het aanschaffen van die muziek.³⁹

In het medialandschap van de jaren vijftig vonden tegelijkertijd veranderingen plaats, als gevolg van die opkomende jeugdcultuur. De uitvinding van draagbare radiotoestellen en de

³⁴ Kennedy, *Een beknopte geschiedenis van Nederland*, 365.

³⁵ Turpijn, *80's dilemma*, 13-14.

³⁶ P. Rutten, 'De ontwikkeling van 'idealistische' zeezenders tot commerciële radiostations' in: L. Grijp ed., *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*, (Amsterdam 2001) 772-779, aldaar 776-777.

³⁷ Wijfjes, *De radio*, 211.

³⁸ Turpijn, *80's dilemma*, 156-157.

³⁹ Ibidem, 163-164.

opkomst van de televisie als nieuw massamedium aan het begin van de jaren vijftig veranderde bijvoorbeeld de luistercultuur. De televisie nam de plek in van de radio als centraal meubelstuk in de woonkamer. Samen als gezin naar de radio luisteren, werd minder gebruikelijk. Mensen gingen meer radio luisteren in bijvoorbeeld hun auto of op hun slaapkamer. Zo ontstond er ook radio voor specifiekere doelgroepen, zoals radio speciaal voor jongeren. Radiozenders die veel popmuziek draaiden, kregen vooral van de jeugd veel aandacht.⁴⁰ Volgens Huub Wijfjes worstelden de Hilversumse publieke radiozenders met het wel of niet draaien van die muziek.⁴¹ Zij werden door de overheid bekostigd voor hun informatieve en educatieve functie en konden dus niet of nauwelijks popmuziek draaien, omdat dat niet zou passen bij hun functies.⁴²

Lijnrecht tegenover de publieke zenders stonden de zogenaamde piratenzenders, die vanaf schepen in de internationale wateren radio-uitzendingen verzorgden. De bekendste Nederlandse piratenzender, *Radio Veronica*, werd veel beluisterd door de jeugd. De zender zond popmuziek uit, die aan elkaar werd gepraat door presentatoren die zich profileerden door hun snelle manier van presenteren. In Hilversum werd nagedacht over een manier om vanuit overheidswege een tegenwicht te kunnen bieden tegen het rebelse *Veronica*. In 1965 werd om die reden *Hilversum III* toegevoegd aan het zenderpakket van de publieke omroep, dat tot dan toe enkel bestond uit *Hilversum I* en *Hilversum II*.⁴³

Een ander groot verschil tussen de publieke zenders en de piratenzenders was de manier waarop de zenderprogrammering werd ingedeeld. De piratenzenders maakten gebruik van een horizontale programmering: iedere dag van de week was op hetzelfde tijdstip hetzelfde programma of dezelfde presentator te horen.⁴⁴ De publieke zenders maakten daarentegen gebruik van een verticale programmering, wat inhield dat iedere omroepvereniging één dag of één dagdeel in de week de programma's op één van de publieke zenders verzorgde. Wijfjes geeft aan dat de publieke zenders probeerden om voor iedere groep in de samenleving programma's te maken, wat resulteerde in een rommelige programmering met heel veel verschillende korte programma's.⁴⁵

Volgens de omroepbazen moesten de publieke zenders in Hilversum geen kopieën worden van het 'simpele vermaak' dat de piratenzenders boden.⁴⁶ Ondanks het steeds meer uitzenden van popmuziek door de publieke zenders en het aanpassen van de programmering,

⁴⁰ Douglas, *Listening in*, 220.

⁴¹ Wijfjes, *De radio*, 198.

⁴² Ibidem, 110.

⁴³ Ibidem, 110.

⁴⁴ Ibidem, 110.

⁴⁵ Ibidem, 108-109.

⁴⁶ Ibidem, 108-109.

bleven de luistercijfers van *Veronica* hoger dan die van *Hilversum III*. In 1974 werden de piratenzenders door de overheid verplicht om te stoppen met uitzenden. *Hilversum III* werd vanaf dat moment alleenheerser op het gebied van de Nederlandse popmuziekradio.⁴⁷ Pas in 1989 gaf de Nederlandse overheid de strijd tegen de commerciële omroepen op. Vanaf dat moment werd het voor commerciële radio- en televisieomroepen legaal om via eigen kanalen programma's te maken.⁴⁸

2.3 De NOS en De Avondspits

In de jaren zestig en zeventig, waarin de traditionele zuilen en de bijbehorende omroepverenigingen steeds minder belangrijk werden, werd er ook nagedacht over het oprichten van een omroep die programma's kon maken die voor alle Nederlanders waren. Met het in werking treden van de nieuwe omroepwet in 1969 zouden er daarom voortaan naast de uitzendingen van de bestaande omroepverenigingen ook uitzendingen op radio en televisie verzorgd gaan worden door de Nederlandse Omroep Stichting (NOS). Er werd bepaald dat de NOS programma's met 'een nationaal karakter' moest gaan produceren, 'niet alleen bij nationale feestdagen, maar ook als een ontmoetingspunt voor de geestelijke en maatschappelijke stromingen in ons volk', zo citeerde Wijfjes uit de omroepwet in zijn boek *Omroep in Nederland*.⁴⁹ Als antwoord op de ontzuilende samenleving werd dus door de omroepbesturen meer nagedacht over programma's met een nationaal karakter en daarop aansluitend zenders met een duidelijke identiteit, waar veel luisteraars zich aan zouden kunnen binden. Daar hoorden ook experimenten met een horizontale programmering bij. Op *Hilversum I* begon de NOS in 1976 iedere avond met het uitzenden van het nog altijd bestaande programma *Met het oog op morgen* en op *Hilversum III* begon Willem van Kooten, alias Joost den Draaijer, met *Joost mag niet eten* in 1974.⁵⁰

Toen Den Draaijer in 1978 gedwongen werd te vertrekken vanwege een zakelijk conflict, werd zijn tijdslot – dagelijks tussen zes en zeven uur 's avonds – overgenomen door radiomaker Frits Spits. Hij was leraar Nederlands op een middelbare school in Eindhoven, maar hij stopte daarmee toen hij dagelijks *De Avondspits* ging maken.⁵¹ De programmanaam refereerde naar de naam van de presentator, maar ook naar het moment van drukte tussen zes

⁴⁷ Grijp, 'De ontwikkeling van 'idealistische' zeezenders', 777.

⁴⁸ H. Wijfjes, *Omroep in Nederland. Vijfenzeventig jaar medium en maatschappij, 1919-1994*, (Zwolle 1994), 352.

⁴⁹ Wijfjes, *Omroep in Nederland*, 345.

⁵⁰ Wijfjes, *De radio*, 110.

⁵¹ A. Snijders, *50 jaar 3FM. Van vrolijke puinhoop naar serious radio*, (Hilversum 2015), 138.

en zeven uur 's avonds op de steeds drukker wordende Nederlandse wegen. Het programma werd een groot succes en trok miljoenen luisteraars per avond. Spits zelf geeft aan dat het succes van het programma ook te wijten is aan het ontbreken van andere in het hele land te ontvangen radiozenders die popmuziek uitzonden. *De Avondspits* op *Hilversum III* was voor veel luisteraars dus de enige mogelijkheid om tijdens het autorijden of afwassen naar popmuziek te luisteren.⁵²

In 1988 besloot Spits met het programma te stoppen, omdat hij een televisieprogramma ging maken. Na twee jaar, in 1990, keerde Spits alsnog terug naar de NOS om opnieuw *De Avondspits* te presenteren. Hij werd in al die jaren daarin bijgestaan door zijn rechterhand Tom Blomberg, die met zijn kennis van popmuziek in het programma werd omgedoopt tot popencyclopedie 'De Dikke Blomberg'. Blomberg was tevens Spits' vervanger tijdens diens vakanties. In 1995 besloot Spits dat hij te oud was geworden om nog een programma te kunnen maken op een jongerenzender. Hij stapte over naar Radio 2, waar hij tot en met 2013 het KRO-programma *Tijd voor Twee* zou gaan presenteren.⁵³ Tegenwoordig presenteert hij het programma *De Taalstaat* op NPO Radio 1.⁵⁴

Afbeelding 1. Frits Spits en diens rechterhand Tom Blomberg in overleg.

⁵² Interview Frits Spits, zie bijlage I.

⁵³ B. Hogenkamp, *Een eeuw van beeld en geluid*, 210.

⁵⁴ NPO Radio 1 De Taalstaat, <https://www.nporadio1.nl/de-taalstaat/presentatoren> (geraadpleegd op 6 juni 2020).

3. 1978 – 1988: Alleenheerser tijdens het spitsuur

Op 29 mei 1978 was de eerste uitzending van *De Avondspits*. Spits draaide als eerste plaat *Substitute* van de band *The Who*. Hij koos voor dat lied, omdat hij zichzelf zag als de vervanger van zijn voorganger Joost den Draaijer.⁵⁵ Bij het afkondigen van de plaat riep hij ‘Ik ben maar een *substitute*’. Later in het programma draaide Spits een lied dat speciaal was gemaakt voor het afscheid van Den Draaijer, gezongen door verschillende bekende Nederlanders. In de beginnendagen van *De Avondspits* probeerde Spits vooral om zijn luisteraars continuïteit te bieden tijdens hun avondeten, het moment waarop ze al jarenlang naar Den Draaijer hadden geluisterd.⁵⁶ In dit hoofdstuk zal uiteengezet worden hoe Spits tussen 1978 en 1988 het uitzendtijdstip tussen 18.00 en 19.00 naar zijn eigen hand wist te zetten, of hij daarmee de Nederlandse samenleving in die periode verklankte en welke middelen hij daarvoor gebruikte.

3.1 De publieke omroep: onderscheiden van andere omroepen

Een uur op *Hilversum III* startte altijd met een nieuwsbulletin, dus ook het uur van *De Avondspits*. Daar waar de journaals op televisie al sinds de jaren vijftig werden verzorgd door de NOS (en door voorloper NTS), werden op de publieke radiozenders de programma’s van nieuws voorzien door de radionieuwsdienst van het Algemeen Nederlands Persbureau (ANP). Om 18.00 uur werd dat nieuwsbulletin ook nog gevolgd door een kort informatieblok van de Nationale Vacaturebank. Vanwege de hoge werkloosheid in het Nederland van de jaren zeventig en tachtig, was de overheid van mening dat veel luisteraars gebaat waren bij het horen van de beschikbare banen in Nederland. Het voorlezen van de vacatures nam soms wel tien minuten in beslag, wat ten koste ging van de zendtijd van *De Avondspits*.⁵⁷ In de opening van het programma was in de eerste jaren dan ook een stem met een verveelde ondertoon te horen:

“Ave! Hier is zes uur, tien, vijftien over. Vacaturebank afgesloten. Richt alle aandacht op *De Avondspits*.”

De uitzendingen van *De Avondspits* die gemaakt werden tot en met het einde van de Nationale Vacaturebank als radio-uitzending in maart 1979 bevatten daarom weinig gesproken woord, mogelijk ter compensatie van de vele informatie die rond 18.00 uur iedere dag gegeven werd.

⁵⁵ B. Hogenkamp, *Een eeuw van beeld en geluid*, 210.

⁵⁶ Uitzending *De Avondspits* 29-05-1978.

⁵⁷ Ibidem.

De presentatieteksten van Spits waren in die periode vooral gericht op de muziek die gedraaid werd.⁵⁸

Voor een groot deel was die muziek afkomstig uit de Nationale Hitparade, de hitlijst die door de NOS werd samengesteld en uitgezonden tussen 1974 en 1985.⁵⁹ Als gevolg van de verticale zenderprogrammering waren er op verschillende weekdays ook andere hitlijsten te horen op *Hilversum III*. Spits presenteerde in *De Avondspits* iedere avond de nieuwe top drie van de Nationale Hitparade en verwees daarbij steeds naar de uitzending van de gehele lijst op zondag, verzorgd door presentator Felix Meurders.⁶⁰ De andere hitlijsten op de zender werden daarbij volledig buiten beschouwing gelaten door Spits. Hij noemde *De Avondspits* zelfs een ‘typisch NOS-programma’ met ‘de grootste hits’.⁶¹ Hieruit wordt duidelijk dat Spits en de NOS de nadruk legden op het inclusieve karakter van de omroep, die ertoe diende om heel Nederland van muziek te voorzien. Hoewel de NOS als niet-ledenomroep dus geen directe concurrent was van de andere omroepen, probeerde zij zich wel steeds als unieke omroep te profileren en luisteraars te trekken. De zendernaam *Hilversum III* werd in jingles en presentatieteksten vrijwel niet genoemd, in tegenstelling tot de omroepnaam NOS, die steeds in één adem werd genoemd met de programmanaam. De nog sterk aanwezige scheiding tussen omroepen bleek bijvoorbeeld ook uit de locatie-uitzendingen die de NOS in 1981 maakte vanuit verschillende Friese steden. Zowel de NOS-programma’s op *Hilversum I* als die op *Hilversum III* kwamen vanaf dezelfde locatie. De scheiding tussen zenders werd daarin slechts als bijzaak benoemd.⁶²

Het imago van de NOS als omroep voor alle Nederlanders kwam ook duidelijk naar voren in het programmaonderdeel *Profiteer per Provincie*, waarin dagelijks bellers uit een bepaalde provincie van het land mochten bellen om een lied aan te vragen voor een plaats in Nederland, die niet hun woonplaats was. In het gesprek met de bellende luisteraar werd door Spits gevraagd naar kenmerken van de desbetreffende plaats in het land.⁶³ Een ander voorbeeld van het bevestigen van dat landelijke imago was de *Engel van Vlaanderen*. Het onderdeel betrof het laten horen van een stem van een Vlaamssprekende dame, die vertelde dat ze over Nederland vloog en die onder andere sprak over de Nederlandse wegen en het verschil met die in België.⁶⁴

⁵⁸ Uitzending *De Avondspits* 03-30-1979.

⁵⁹ Beeld en Geluid Wiki. https://wiki.beeldengeluid.nl/index.php/De_nationale_hitparade (geraadpleegd op 10 mei 2020).

⁶⁰ Uitzending *De Avondspits* 01-07-1980.

⁶¹ Uitzending *De Avondspits* 02-01-1980.

⁶² Uitzending *De Avondspits* 29-07-1981.

⁶³ Uitzending *De Avondspits* 04-07-1982.

⁶⁴ Uitzending *De Avondspits* 17-11-1978.

3.2 Onderwerpen: luchtige reflectie op het nieuws

Vanaf 1981 begon Spits zijn uitzendingen met een zin, waarmee hij kort reflecteerde op het voorafgegane ANP-bulletin. Als antwoord op het nieuwsbericht over de *Tour de France* voor vrouwen in 1984 opende hij zijn programma met de zin: ‘Een Tour voor vrouwen? Ik dacht dat dat de huishouding was!’ Het brengen van nieuws zoals de NOS dat op *Hilversum I* en op televisie deed, was op *Hilversum III* dus in mindere mate aan de orde.⁶⁵ In sommige uitzonderlijke gevallen toonde Spits echter dat zijn NOS-zendtijd ook geschikt kon zijn voor serieuze interviews. Een opvallende uitzending uit de beginjaren van het programma was die van 9 december 1980, die volledig gewijd was aan de vermoorde zanger John Lennon. Spits interviewde in die uitzending verschillende Nederlandse Lennonliefhebbers, waaronder de burgemeester van Rotterdam, André van der Louw. In het telefoongesprek dat Spits met hem voerde, kwam naar voren dat zowel Spits als de burgemeester vonden dat er in de wereld van 1980 een andere wind door het land waaide dan in de jaren zestig, waarin de heren zelf jong waren. De burgemeester sprak onder andere over een ‘gebrek aan perspectief voor de jeugd’ en de rebelse houding die zij daardoor aannamen.⁶⁶

De luisteraars zorgden in *De Avondspits* ook voor een reflectie op het nieuws. Dat deden zij onder andere door het insturen van de zogenaamde *Poplimerick*, waarmee een lied per postkaart kon worden aangevraagd, door de titel en artiest van een lied in een kort gedicht te verwerken. Sommige van deze limericks gingen enkel over de titel en de artiest van een lied, maar sommige speelden ook in op de actualiteiten. Een voorbeeld daarvan is de limerick die in 1980 werd ingestuurd, naar aanleiding van de verkiezingsstrijd tussen de latere Amerikaanse president Reagan en diens concurrent Jimmy Carter.

“Jimmy kon z’n emoties echt niet meer de baas.
De Reagan-druppels hingen voor z’n ogen als een waas.
Maar z’n grootste grief was, wat ‘ie net in de ochtendkrant las.
Namelijk de enorme omzetverlaging van pindakaas.”

Hierna werd het lied *Jimmy* van zanger Boudewijn de Groot gedraaid.⁶⁷ Het programmaonderdeel was razend populair onder luisteraars, gaf Spits in meerdere interviews

⁶⁵ Uitzending *De Avondspits* 30-06-1984.

⁶⁶ Uitzending *De Avondspits* 09-12-1980.

⁶⁷ Uitzending *De Avondspits* 05-12-1980.

aan. Per week kwamen er honderden inzendingen binnen.⁶⁸ Het betreft hier een reflectie van de luisteraar op het nieuws, maar vanwege de grote keuzevrijheid van de redactie en Frits Spits zelf blijkt hier dus ook wel uit dat er in sommige gevallen bewust werd gekozen voor een reflectie op het nieuws in plaats van een liedtekst-gerelateerde limerick.

In het programma was tevens ruimte voor actuele onderwerpen die in meer of mindere mate verband hielden met het nieuws van de dag. Zo riep Spits in 1978 op om per briefkaart aan de redactie te laten weten waar in Nederland er verkeersdrempels bij zouden moeten komen, ter bevordering van de verkeersveiligheid.⁶⁹ Hoewel het programma werd uitgezonden met geld van de overheid, was er dus ook ruimte om op een bepaalde manier protest te uiten jegens het overheidsbeleid. In de tweede helft van de jaren tachtig keerde verkeersveiligheid nogmaals als onderwerp terug in *De Avondspits*, maar dan vanuit het perspectief van de overheid. Gedurende een aantal jaren belde er dagelijks iemand van de verkeerspolitie in om verslag te doen van de *Verkeersmisser van de dag*. In dat onderdeel werden luisteraars dan geattendeerd op hoe zij zich dienden te gedragen in het verkeer.⁷⁰ Herhaaldelijk besteedde het programma ook aandacht aan de natuur, onder andere door organisatie *Greenpeace* te noemen.⁷¹ Daarnaast gaf Spits af en toe informatie over bepaalde planten en dieren in Nederland.⁷²

3.3 Contact met de luisteraar: een vriendschappelijke houding

In verschillende onderdelen van het programma had Spits een telefoongesprek met een luisteraar. Er belden veelal jongeren naar de studio, gaf Tom Blomberg aan. Hij stelde dat veel scholieren hun huiswerk maakten met het programma op de achtergrond.⁷³ In de periode tussen 1978 en 1982 belden luisteraars meestal naar de studio om mee te doen met een spelletje of om een lied aan te vragen, maar in de periode daarna werden luisteraars bevorderd om zelf inhoudelijk iets toe te voegen aan de uitzending. Een voorbeeld daarvan is het radiospel *Kruip in de huid van* dat door Spits zelf werd omschreven als ‘het beste radiospel dat ik ooit verzonnen heb.’⁷⁴ In dat spel deed een luisteraar alsof hij een bekend persoon was. Spits moest dan aan de hand van vragen over die persoon testen of de luisteraar over genoeg kennis over die persoon beschikte, om uiteindelijk een prijs te kunnen winnen. De luisteraar moest na afloop van het spel vertellen waarom hij of zij de persoon in kwestie zo belangrijk vond. De personen die

⁶⁸ Interview Frits Spits, zie bijlage I.

⁶⁹ Uitzending *De Avondspits* 30-05-1979.

⁷⁰ Uitzending *De Avondspits* 25-11-1986.

⁷¹ Uitzending *De Avondspits* 03-30-1978.

⁷² Uitzending *De Avondspits* 29-08-1985.

⁷³ Interview Tom Blomberg, zie bijlage II.

⁷⁴ Interview Frits Spits, zie bijlage I.

luisteraars voor dit spel uitkozen, geven een beeld van de tijd waarin ze werden gekozen. Zo viel de keus van luisteraars in sommige gevallen op bijvoorbeeld een sporter of artiest, maar het spel leende zich er in 1986 bijvoorbeeld ook voor om luisteraars hun mening te laten geven over hun favoriete politicus, vanwege de aanstaande Tweede Kamerverkiezingen.⁷⁵

ANNIE SCHILDER (=tot-voor-kort → de zangeres van: B.Z.N.) ① - Je komt uit: <u>Volendam</u>... - Je bent nu → <u>25 jaar</u>... - <u>Wat is precies</u> → je <u>geboorte-datum</u>? → <u>14 FEBRUARI 1959</u>. ② - Sinds: <u>7 jaar</u> heet je nu → <u>Annie</u> <u>Steur</u>... (=je bent getrouwd in: <u>1977</u>...) - <u>Twee jaar geleden</u> (= op: <u>1 mei 1982</u>) kreeg je → je <u>eerste kindje</u> --- een <u>dochter</u>... - <u>Wat is</u> → de <u>naam</u> (=van: je <u>dochter</u>)...?? → <u>ANJA</u>.	③ - In: <u>1976</u> ben je <u>begonnen</u> te <u>zingen</u> (=bij: <u>B.Z.N.</u>). - <u>Daarvoor</u> werkte je → in: een <u>vis-winkel</u>..... - <u>Wat was</u> → de <u>eerste B.Z.N.-single</u> waarop jij te <u>horen</u> bent...?!!?? → "<u>MON AMOUR</u>". ④ - <u>Carola Smik</u> is (=bij: <u>B.Z.N.</u>) → je <u>opvolgster</u>... - Op: <u>26 maart</u> ^{j.l.} was jij → voor-'t-<u>laatst</u> te <u>zien</u> (=en...te <u>horen</u>...) → bij: <u>B.Z.N.</u>... -- (waar (=dus → in: <u>welke plaats</u>) werd dat <u>afscheidsconcert</u> gegeven...?? <u>NIJMEGEN</u>)
--	--

Afbeelding 2. Door Frits Spits handgeschreven presentatietekst voor een aflevering van *Kruip in de huid van* uit 1980.

De gesprekken tussen Spits en zijn luisteraars laten zien hoe beiden omgingen met hun omgeving in de tijd waarin ze leefden. Toen bijvoorbeeld een beller van zestien jaar in een uitzending in 1980 meldde dat hij graag in de detailhandel wilde gaan werken, antwoordde Spits met: 'Ja, daar gaat het niet zo goed mee hè.'⁷⁶ En twee dagen daarvoor vertelde hij een beller: 'Voor ellende in de wereld hoef je de krant maar open te slaan.'⁷⁷ Spits en zijn luisteraars voerden gesprekken op de radio, zoals ze op straat tussen twee vrienden ook plaatsgevonden

⁷⁵ Uitzending *De Avondspits* 19-05-1986.

⁷⁶ Uitzending *De Avondspits* 09-10-1980.

⁷⁷ Uitzending *De Avondspits* 07-01-1980.

zouden kunnen hebben. Daaruit blijkt dat *De Avondspits* dus ook diende als een middel om op een luchtige manier het nieuws van de dag te verwerken.

Spits nam dus een vriendschappelijke houding aan tegenover zijn luisteraars. Daardoor vormde zich een grote groep met liefhebbers om de persoon Spits en zijn programma heen. Die groep met liefhebbers uitte zich ook in het in de tweede helft van de jaren tachtig gestarte onderdeel *Het Steunfonds*, waarin luisteraars zich per telefoon aan konden melden als ‘donateur-beheerder’. In die rol konden zij dan een lied aandragen dat volgens hen alle aandacht van de luisteraars verdiende.⁷⁸ Omdat deelnemers zich allemaal ‘donateur-beheerder’ konden noemen, vormden zij dus samen een verbeelde gemeenschap. Waar andere omroepen mensen aan zich bonden door ze een lidmaatschap af te laten sluiten, probeer Spits dus een zo inclusief mogelijke gemeenschap te creëren, met een zo laag mogelijke ingangseis, namelijk de liefde voor muziek.

3.4 Muziek: ‘*De Avondspits brengt je dicht bij de hits*’

Spits was zelf verantwoordelijk voor de lijst met muziek die hij dagelijks draaide. Zijn eigen gevoel en smaak waren daarbij leidend.⁷⁹ *De Avondspits* profileerde zich als programma dat als eerste nieuwe platen kon laten horen aan het publiek. De leus ‘*De Avondspits brengt je dicht bij de hits*’ werd daarvoor onder andere gebruikt. Tom Blomberg gaf aan dat hij in sommige gevallen ’s ochtends naar Londen vloog om daar de allernieuwste platen in de winkel te kopen, om ze vervolgens die avond in *De Avondspits* als allereerste van Nederland te kunnen draaien. Het programma kon ook makkelijk de eerste zijn die nieuwe muziek draaide, omdat het dagelijks te horen was. Een programma dat slechts één keer in de week te horen was, moest dus een week wachten om een primeur uit te kunnen zenden. Vaak was *De Avondspits* in de tussentijd dan al met die primeur gekomen. Platenmaatschappijen lieten Spits daarnaast vaak als eerste een bepaalde plaat draaien, omdat ze wisten dat er veel mensen naar *De Avondspits* luisterden.⁸⁰

Spits gaf recent in een interview aan dat hij zich bij de muziekkeuze bewust was van de manier waarop hij met die muziek reflecteerde op hetgeen er in de wereld gebeurde op dat moment. Volgens Spits had de economische crisis en de dreiging van een kernwapenoorlog een invloed op de muziek aan het eind van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig. Hij koos er daarom bewust voor om bijvoorbeeld het nummer *De Bom* van de Nederlandse band

⁷⁸ Uitzending *De Avondspits* 27-08-1985.

⁷⁹ Interview Frits Spits, zie bijlage I.

⁸⁰ Interview Tom Blomberg, zie bijlage II.

Doe Maar ten gehore te brengen. Hetzelfde gold voor het nummer *Over de muur* van *Klein Orkest*. Spits gaf aan dat hij als het ware de muziek voor hem liet spreken. De muziek in het programma was dus – ook zonder aan- of afkondiging – een manier om de samenleving op dat moment te verklanken.⁸¹

3.5 Deelconclusie

Bij de start van *De Avondspits* werd duidelijk naar voren gebracht dat het programma een onderdeel uitmaakte van de NOS-zendtijd. Er werd veel aandacht besteed aan de rol van de NOS als verbindende omroep voor alle Nederlanders, bijvoorbeeld door het bellen van luisteraars uit het hele land. Toen het programma in populariteit groeide, werd die NOS-identiteit minder belangrijk. *De Avondspits* werd steeds meer een op zichzelf staand fenomeen, mede dankzij vaste rubrieken die veel respons kregen. De hoge luistercijfers en de hoge participatiegraat van het luisterpubliek laten zien dat er dus een gedeelde ervaring was van een grote groep luisteraars, die samen een ingebeelde gemeenschap van *Avondspits*-luisteraars zijn gaan vormen.

Vanwege het radionieuws en de Nationale Vacaturebank om 18.00 uur diende *De Avondspits* aansluitend vooral als middel om luisteraars weer op te vrolijken na het horen van minder fijne mededelingen. Met het verdwijnen van een concentratie van informatie om 18.00 uur begon een periode waarin *De Avondspits* zelf steeds meer aandacht aan nieuws en actualiteiten begon te besteden. Er was vooral veel aandacht voor het nieuws, als de gebeurtenissen verband hielden met popcultuur. *De Avondspits* was in de periode 1978-1988 dus niet zozeer een verklanking van de Nederlandse samenleving in die periode, als wel een verklanking van de popcultuur in die periode.

Omdat het programma bijna dagelijks op hetzelfde tijdstip te horen was, is de term *dailiness* sterk van toepassing op *De Avondspits*. Luisteren naar het programma werd voor luisteraars een vast onderdeel van de activiteiten die zij dagelijks tussen zes en zeven uur 's avonds ondernamen. De parasociale relatie tussen luisteraar en presentator werd op die manier versterkt. *De Avondspits* ging een essentieel onderdeel uitmaken van het dagelijks leven van luisteraars in de jaren tachtig. Omdat het programma de populaire cultuur uit die periode verklankte en er vooral jongeren luisterden, werd voor luisteraars een (jeugd)herinnering aan de jaren tachtig ook een herinnering aan *De Avondspits* en aan Spits zelf.

⁸¹ NPO Radio 5 Radioreuzen Podcast, <https://www.nporadio5.nl/podcasts/13/100-jaar-radio> (geraadpleegd op 6 juni 2020).

4. 1990-1995: Jeugdsentiment op een jongerenzender

Na een afwezigheid van twee jaar nam Spits op 2 april 1990 weer voor het eerst plaats achter de microfoon van *Radio 3*. Twee jaar eerder had hij besloten om de overstap naar televisie te maken, die achteraf als een mislukking gezien kan worden.⁸² Tijdens zijn eerste *Avondspits* in de jaren negentig begon hij dan ook met de woorden: ‘Ik ben blij dat ik terug ben!’⁸³ Ondertussen was er in het Nederlandse radiolandschap het nodige veranderd. In 1988 begon *Sky Radio* als eerste commerciële radiozender van Nederland met uitzenden, gevolgd door *Radio 538* in 1992. *Radio 3* was haar positie als alleenheerser op het gebied van popmuziekradio definitief kwijt. Dat had de nodige invloed op het zenderbeleid van *Hilversum III* en de invulling van *De Avondspits*.⁸⁴ In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de laatste jaren van *De Avondspits*, van 1990 tot en met 1995, en of het programma in die periode de Nederlandse samenleving verklankte.

4.1 De publieke omroep: samenwerking en concurrentie

Het *Radio 3* van 1990 was nog altijd de lappendeken die het al sinds de start in 1965 was. Het enige horizontaal geprogrammeerde programma was nog steeds *De Avondspits*. Toch gaf de start van een nieuw decennium in 1990 ook het begin aan van de eerste samenwerkingen tussen omroepen op *Radio 3*. De AVRO, KRO en de NCRV gingen (als Stichting AKN) vanaf dat jaar samen uitzendingen verzorgen op zaterdag, zondag en maandag. Ondanks die gezamenlijke programmering was *De Avondspits* nog altijd te horen op zaterdag en maandag.⁸⁵ In oktober 1992 werd er voor het eerst in de geschiedenis van de popzender een volledige horizontale programmering op weekdays ingevoerd.⁸⁶ In *De Avondspits* werd vanaf 1990 ook meer de nadruk gelegd op de samenwerking tussen de verschillende omroepen. In jingles en presentatieteksten werd meer nadruk gelegd op de zendernaam *Radio 3*. De NOS als omroep werd daarentegen minder expliciet benoemd.⁸⁷ Spits benoemde af en toe ook andere programma's uit de programmering, waarbij hij meer aandacht besteedde aan de programmanaam en de presentator dan aan de omroep die dat programma ging uitzenden.⁸⁸

⁸² Wijffjes, *De radio*, 116.

⁸³ Uitzending *De Avondspits* 02-04-1990.

⁸⁴ Snijders, *50 jaar 3FM*, 208.

⁸⁵ Snijders, *50 jaar 3FM*, 209.

⁸⁶ Snijders, *50 jaar 3FM*, 257.

⁸⁷ Uitzending *De Avondspits* 02-04-1990.

⁸⁸ Uitzending *De Avondspits* 14-03-1994.

De onderlinge strijd tussen omroepen werd steeds minder gevoerd, omdat de omroepen samen tegenwicht moesten gaan bieden tegen de opkomende commerciële radio- en televisiezenders.⁸⁹ In *De Avondspits* werd de concurrentiestrijd tussen de publieke en de commerciële zenders benoemd. Bijvoorbeeld in de Sinterklaasuitzending van 1994, met presentator Robert ten Brink als Goedheiligman, werd gedurende een heel uur de draak gestoken met de commerciële omroepen.⁹⁰

Een andere ontwikkeling die zorgde voor concurrentie was de steeds eerder startende avondprogrammering op televisie. In de laatste uitzending van *De Avondspits* vertelde een onderzoeker van de Stichting Luisteronderzoek dat het aantal luisteraars van het programma in vijftien jaar tijd was gezakt van twee miljoen naar ongeveer vierhonderdduizend, dankzij het toegenomen radio- en televisieaanbod.⁹¹ Zowel de horizontale programmering als het toegenomen programma-aanbod liggen volgens Tom Blomberg ten grondslag aan de krimpende populariteit van *De Avondspits* in de jaren negentig.⁹²

4.2 Onderwerpen: verdieping en verkeersdrukte

De verschillende spelletjes en rubrieken uit de eerste tien jaar van *De Avondspits* overleefden de tand des tijds niet. Bij de herstart in 1990 begon Spits met een volledig nieuw aanbod van programmaonderdelen, waaronder de zogenaamde *Avondspits Finale* waarin iedere dag een telefonisch interview werd afgenomen met een bekende Nederlander of iemand die verband hield met het nieuws van dat moment.⁹³ In sommige gevallen bracht Spits onderwerpen onder de aandacht die andere omroepen hadden laten liggen. In een speciale uitzending voor het overlijden van de in 1991 overleden zanger Freddy Mercury vertelde Spits dat de AVRO al twee uur lang aandacht aan het overlijden had besteed, maar dat er in *De Avondspits* op een andere manier aandacht zou zijn voor Mercury. Spits belde bijvoorbeeld met een arts, die in de uitzending vertelde over de ziekte AIDS, waar Mercury aan was overleden.

Aandacht voor het steeds drukker worden verkeer in Nederland was er ook al in de periode 1978-1988, maar in de periode 1990-1995 was die aandacht er opnieuw in grote mate. Dat gebeurde in de eerste plaats door nog vaker dan in de jaren tachtig een aantal keer per uur contact te leggen met de file-lezer vanuit het kantoor van de verkeerspolitie in Driebergen.⁹⁴ In

⁸⁹ Wijffjes, *Omroep in Nederland*, 364.

⁹⁰ Uitzending *De Avondspits* 05-12-1994.

⁹¹ Uitzending *De Avondspits* 24-02-1995.

⁹² Interview Tom Blomberg, zie bijlage II.

⁹³ Uitzending *De Avondspits* 02-04-1990.

⁹⁴ Uitzending *De Avondspits* 01-04-1991.

1991 organiseerde het programma het Nationale Filefestival vanuit de Autotron in Rosmalen, met onder andere een keur aan bekende artiesten.⁹⁵ Daarnaast was er herhaaldelijk aandacht voor het nieuwe begrip *carpoolen*.⁹⁶ In een speciale carpooluitzending riep de minister van Verkeer en Waterstaat, Hanja Maij-Weggen, luisteraars op om vaker met collega's van en naar het werk te gaan rijden. Spits deelde daarnaast geldprijzen van 2500 gulden uit aan mensen die deelnamen aan een carpool-spel.⁹⁷ Tom Blomberg gaf aan dat dergelijke acties ten bate van de verkeersdrukte voor een deel door de overheid of de directie van de NOS werden aangedragen. Dat *De Avondspits* als programma voor deze acties werd gekozen, geeft aan dat men zich bewust was van de populariteit van het programma.⁹⁸

4.3 Contact met de luisteraar: nieuwe communicatiemiddelen

In zijn eerste uitzending in 1990 gaf Spits aan dat de inbreng van de luisteraar in het programma nog gevarieerder zou gaan worden. Luisteraars konden vanaf 1990 niet alleen post naar Hilversum sturen, maar ze konden hun inbreng ook faxen.⁹⁹ Vanaf 1994 werd het mogelijk om informatie over de muziek uit het programma terug te lezen op een Teletekstpagina op televisie.¹⁰⁰ De communicatie tussen luisteraar en programma werd dus een stuk sneller. Daarnaast werden er een aantal uitzendingen gemaakt waarbij luisteraars aanwezig waren in de studio. In de zogenaamde *Avondspits Megatribune* mochten luisteraars vragen stellen aan een bekende artiest die in de uitzending te gast was. In 1993 was bijvoorbeeld zanger Sting te gast. Door luisteraars werd hij gevraagd naar zijn politieke standpunten en zijn mening over maatschappelijk relevante onderwerpen. Tevens gaven luisteraars aan wat de muziek van Sting betekende in hun eigen leven.¹⁰¹ Toch was volgens Tom Blomberg wel duidelijk te merken dat de respons op het programma afnam. De NOS ontving minder brieven van luisteraars en zowel Spits als Blomberg merkten in hun eigen omgeving dat de reacties op het programma steeds minder werden.¹⁰²

⁹⁵ MAX Vandaag, <https://www.maxvandaag.nl/vandaag-de-dag/22-mei/> (geraadpleegd op 28-05-2020).

⁹⁶ Uitzending *De Avondspits* 02-04-1990.

⁹⁷ Uitzending *De Avondspits* 01-09-1993.

⁹⁸ Interview Tom Blomberg, zie bijlage II.

⁹⁹ Uitzending *De Avondspits* 29-05-1990.

¹⁰⁰ Uitzending *De Avondspits* 29-05-1995.

¹⁰¹ Uitzending *De Avondspits* 28-09-1993.

¹⁰² Interview Tom Blomberg, zie bijlage II.

4.4 Muziek: opkomst van de elektronische muziek

In vergelijking met de jaren tachtig, nam in de jaren negentig de hoeveelheid nieuwe elektronische muziek in *De Avondspits* fors toe. Die verandering in muzieksoort werd door de wat oudere luisteraar niet altijd gewaardeerd. Spits was zich daarvan bewust en probeerde in zijn programma dan ook oudere muziek te draaien voor hen die ‘wat ouder zijn en al die beatmuziek en doffe dreunen klagelijk aanhoren’.¹⁰³ In dezelfde uitzending gaf een luisteraar tevens aan dat hij verlangde naar muziek uit de jaren zeventig in plaats van de elektronische muziek die op dat moment veel gedraaid werd op de radio. In de gehele periode 1990-1995 ontbrak in het programma de aandacht voor elektronische muziek en diens makers. Spits gaf zelf ook aan dat hij de nieuwe muziek uit de jaren negentig niet altijd meer kon waarderen, terwijl hij die muziek wel moest draaien voor de jonge luisteraars van *Radio 3*. Het zou uiteindelijk een van zijn beweegredenen worden om *Radio 3* te verlaten en de overstap te maken naar *Radio 2*, een zender met een oudere doelgroep, die naar eigen zeggen beter paste bij Spits’ toenmalige eigen leeftijd, 47 jaar.¹⁰⁴

4.5 Deelconclusie

In de laatste vijf jaar van *De Avondspits* verloor het programma haar uniciteit, door de komst van middagtelevisie en een horizontale zenderprogrammering op *Radio 3*. Het eerdere succes van het programma was dus voor een groot deel te wijten aan het feit dat het programma als enige iedere dag te horen was. De term *dailiness* was ineens veel minder van toepassing op het programma, omdat het niet langer het enige vaste baken in de dagprogrammering was en daardoor waarschijnlijk minder van invloed op het tijdsbesef van luisteraars. *De Avondspits* als meest prominente voorziener van popnieuws en nieuw uitgebrachte muziek verdween.

De manier waarop Spits en zijn luisteraars spraken over de tijd waarin zij leefden en hoe zij terugblikten op de periode 1978-1988, laat zien dat *De Avondspits* in de periode 1990-1995 een programma was, dat luisteraars terug liet denken aan de tijd dat zij nog jong waren en naar *De Avondspits* luisterden. Het imago dat het programma in de eerste periode had opgebouwd en de band die Spits in die periode met zijn luisteraars had gecreëerd, zorgde er in de tweede periode dus voor dat *De Avondspits* luisteraars terug liet denken aan de jaren tachtig. In de periode 1990-1995 verklankte *De Avondspits* dus niet zozeer de samenleving op dat moment, maar een herinnering aan de periode 1978-1988.

¹⁰³ Uitzending *De Avondspits* 02-04-1990.

¹⁰⁴ Interview Frits Spits, zie bijlage I.

Conclusie

In dit onderzoek werd onderzocht of het NOS-programma *De Avondspits* de Nederlandse samenleving verklankte tussen 1978 en 1995 en welke middelen daarvoor werden gebruikt. Daarbij werd gekeken naar de cultuurgeschiedenis van Nederland in de jaren zeventig, tachtig en negentig en het Nederlandse omroepbestel gedurende die periode. Daarnaast was er bij de analyse van het programma aandacht voor de drie onderdelen van het format van een muziekradioprogramma, namelijk de behandelde onderwerpen, de muziek en het contact met de luisteraar. Deze deelonderwerpen worden hierna ter conclusie nogmaals behandeld.

Vanaf de start van *De Avondspits* tot begin jaren negentig was het programma als enige van de hele zender zes dagen in de week op hetzelfde tijdstip te horen, op de enige zender die landelijk popmuziek uitzond. Het programma werd daarom voor luisteraars een vast onderdeel van hun dagelijkse routine. Scannell omschreef dat verschijnsel als *dailiness*. Door te luisteren naar *De Avondspits* wisten luisteraars welk moment van de dag het was. Een belangrijk middel om de samenleving te verklanken was dus ook simpelweg het tijdstip van de uitzending. De komst van een horizontale programmering op *Radio 3* en een uitgebreider televisieaanbod zorgden ervoor dat *De Avondspits* haar unieke positie als enige dagelijkse programma verloor. Niet langer was het programma als enige in staat om luisteraars een vast moment op de dag te laten beleven.

Aandacht voor nieuws en actualiteiten in de verschillende rubrieken was er niet op dagelijkse basis. Bij nieuwsgebeurtenissen die op een bepaalde manier gekoppeld konden worden aan popmuziek of artiesten, werd er op incidentele basis meer aandacht aan nieuws besteed. In de periode 1990-1995 was er meer aandacht voor nieuws dan in de periode 1978-1988, maar popmuzieknieuws voerde ook in beide periodes de boventoon. De nieuws-gerelateerde rubrieken in *De Avondspits* verklankten dus op een selectieve wijze de samenleving. De keuze van Spits en zijn redactie om voornamelijk aandacht te besteden aan popmuziek-gerelateerd nieuws is logisch te noemen, aangezien het een muziekradioprogramma betrof. De vraag die echter onbeantwoord blijft is of luisteraars het programma enkel als muziekprogramma beschouwden, of dat zij het programma ook als primaire nieuwsbron zagen. Daarnaast was er gedurende de hele looptijd van het programma opvallend veel aandacht voor de toenemende drukte op de Nederlandse wegen. Hoewel het geven van verkeersnieuws werd aangemoedigd door de NOS en er geen redactioneel keuzeproces aan vooraf is gegaan, laat het verkeersnieuws wel zien hoe belangrijk de aandacht voor dat onderwerp werd geacht door de overheid en *De Avondspits* dus een belangrijke rol daarin speelde.

De muziek in *De Avondspits* diende in de periode 1978-1988 vooral als onderscheidende factor ten opzichte van de andere programma's en omroepen. Dat gebeurde bijvoorbeeld door het promoten van de Nationale Hitparade van de NOS en door het draaien van nieuw uitgebrachte muziek, die nog niet in andere programma's te horen was. De gedraaide muziek in *De Avondspits* is dus het meest aanwezige middel in het programma geweest om de samenleving op dat moment te verklanken. De muziekkeuze was daarnaast geheel in de handen van Frits Spits. De wijze waarop de muziek in het programma zorgde voor een verklanking van de samenleving, is dus altijd afhankelijk geweest van de persoonlijke smaak van Spits, die gaandeweg de jaren veranderde.

Luisteraars zorgden met hun aandeel in rubrieken en spellen voor het reflecteren op nieuws en actualiteiten. Met hun inbreng voor *Kruip in de huid van* en de *Poplimerick* konden zij impliciet of expliciet hun mening geven over een maatschappelijk relevant onderwerp. Uiteraard werd de inbreng van luisteraars in het programma geselecteerd door Spits en zijn redactie. De manier waarop luisteraars bijdroegen aan een verklanking van de samenleving, stond dus ook onder invloed van de keuzes van Spits en zijn redactie. Hoewel zij als NOS-medewerkers probeerden om zoveel mogelijk een neutrale positie te behouden en zoveel mogelijk verschillende meningen te behandelen, hebben Spits en zijn redactie bewust of onbewust keuzes gemaakt die zorgden voor een bepaalde kleuring van het programma.

Tot slot kan geconcludeerd worden dat het meest essentiële onderdeel van *De Avondspits* de relatie tussen Frits Spits en zijn luisteraars was, ofwel de eerdergenoemde parasociale relatie die tussen beide partijen is ontstaan in de looptijd van het programma. De persoonlijke keuzes en manier van presenteren van Spits hebben het programma gevormd naar hoe het was. In dit onderzoek is er gekeken naar de twee periodes waarin Spits het programma presenteerde. De muziekkeuze en de invulling van de rubrieken in de twee periodes zijn aanzienlijk verschillend van elkaar. In de periode 1978-1988 was Spits op het beluisterde tijdstip van de dag landelijk te horen op de enige popmuziekzender van Nederland. Luisteraars van *De Avondspits* herinneren zich bij het denken aan popmuziek in de jaren tachtig dus ook direct de persoon Frits Spits. In de periode 1990-1995 vormde Spits, die op dat moment zelf ook ouder was geworden, voor diezelfde luisteraars uit de jaren tachtig een herinnering aan een tijd waarin ze zelf nog jonger waren. De luisteraars van *De Avondspits* zijn dus als het ware met Spits meegegroeid. Vervolgonderzoek zou zich daarom bijvoorbeeld kunnen richten op de relatie tussen Spits en zijn luisteraars in zijn latere programma's op *Radio 2*.

Uit dit onderzoek is dus gebleken dat *De Avondspits* maar voor een deel verklankte wat er in de Nederlandse samenleving gebeurde in de periode 1978-1995. De muziek en de inbreng

van luisteraars waren daar de belangrijkste middelen voor. Met *De Avondspits* creëerde Spits in de jaren tachtig een herinnering aan de popcultuur uit die tijd, die daardoor onlosmakelijk verbonden is gebleven met zijn naam en de programmanaam. De luisteraars die zich aan Spits hebben gehecht en om die reden samen een verbeelde gemeenschap vormden, werden bij het luisteren naar Spits ná de jaren tachtig nog steeds herinnerd aan die jaren tachtig. *De Avondspits* verklankte dus de jongerengeneratie van de jaren tachtig. Zij werden ‘vrienden van *De Avondspits*’ en dat zijn ze tot op de dag van vandaag nog steeds.

Bibliografie

Afbeeldingen

- Voorblad: 3 voor 12 VPRO, <https://3voor12.vpro.nl/artikelen/overzicht/2015/Okttober/50-jaar-3FM-docu.html> (geraadpleegd op 6 juni 2020).
- Afbeelding 1: Tom Blomberg, <http://www.tomblomberg.nl/tom-blomberg-2/> (geraadpleegd op 6 juni 2020).
- Afbeelding 2: Persoonlijk archief Tom Blomberg.

Interviews

- NPO Radio 5 Radioreuzen Podcast, <https://www.nporadio5.nl/podcasts/13/100-jaar-radio> (geraadpleegd op 6 juni 2020).
- Interview Frits Spits, afgenomen op 21 april 2020. Zie bijlage I.
- Interview met Tom Blomberg, afgenomen op 26 mei 2020. Zie bijlage II.

Literatuur

- Blom, J., en Lambrechts, E., *De geschiedenis van de Nederlanden* (Amsterdam 2015).
- Chignell, H., *Key concepts in radio studies* (Londen 2009).
- Douglas, S., *Listening In: radio and the American imagination* (Minnesota 2004).
- Draaisma, D., *De muziek zegt alles: De Top 2000 onder professoren* (Amsterdam 2011).
- Grijp, L., *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden* (Amsterdam 2001).
- Hilmes, M., *Radio reader. Essays in the cultural history of radio* (New York 2002).
- Hilmes, M., 'Radio and the imagined community' in J. Stern ed., *Sound studies reader* (Florence 2012) 351-362.
- Hilmes, M., *Only Connect. A cultural history of broadcasting in the united states* (Belmont 2014).
- Hogenkamp, B., De Leeuw, S. en Wijfjes, H., *Een eeuw van beeld en geluid: cultuurgeschiedenis van radio en televisie in Nederland* (Hilversum 2012).
- Kennedy, J., *Een beknopte geschiedenis van Nederland*, vert. Simone Kennedy-Doornbos (Amsterdam 2017).
- Kuitenbrouwer, V., Luscombe, A., en Wijfjes, H., 'Developing Radio Histories', *Tijdschrift voor mediageschiedenis* 22:2 (2019) 1-7.
- Lacey, K., *Listening Publics: The Politics and experience of listening in the media age* (Cambridge 2013).
- Mulder, L., Doedens, A. en Kortlever, Y., *Geschiedenis van Nederland. Prehistorie tot heden* (Baarn 2008).
- Scannell, P., *Radio, television & modern life* (Hoboken 1996).
- Snijders, A., *50 jaar 3FM. Van vrolijke puinhoop naar serious radio* (Hilversum 2015).
- Stoller, T., 'Radio. Listening to the airwaves' in: S. Barber en C. Peniston-Bird eds., *Approaching historical sources and their contexts* (Londen 2020) 169-194.

- Turpijn, J., *80's dilemma. Nederland in de jaren tachtig* (Amsterdam 2011).
- Wijfjes, H., *Omroep in Nederland. Vijfenzeventig jaar medium en maatschappij, 1919-1994* (Zwolle 1994).
- Wijfjes, H., *De radio: een cultuurgeschiedenis*, Amsterdam (2019).

Radio-opnames

Voor dit onderzoek zijn ter analyse gedigitaliseerde bandopnames gebruikt die afkomstig zijn uit het privé-archief van de volgende personen.

Vincent Schriel:

- Uitzending *De Avondspits* 29-05-1978
- Uitzending *De Avondspits* 20-09-1978
- Uitzending *De Avondspits* 20-10-1978
- Uitzending *De Avondspits* 17-11-1978
- Uitzending *De Avondspits* 25-12-1978

- Uitzending *De Avondspits* 05-01-1979
- Uitzending *De Avondspits* 01-02-1979
- Uitzending *De Avondspits* 30-03-1979
- Uitzending *De Avondspits* 17-08-1979
- Uitzending *De Avondspits* 09-11-1979
- Uitzending *De Avondspits* 31-12-1979

- Uitzending *De Avondspits* 02-09-1980
- Uitzending *De Avondspits* 05-12-1980
- Uitzending *De Avondspits* 09-12-1980
- Uitzending *De Avondspits* 31-12-1980

- Uitzending *De Avondspits* 04-07-1982

- Uitzending *De Avondspits* 03-02-1984
- Uitzending *De Avondspits* 02-06-1984
- Uitzending *De Avondspits* 30-06-1984
- Uitzending *De Avondspits* 23-08-1984

- Uitzending *De Avondspits* 10-01-1985
- Uitzending *De Avondspits* 14-01-1985
- Uitzending *De Avondspits* 27-08-1985
- Uitzending *De Avondspits* 29-08-1985

- Uitzending *De Avondspits* 19-05-1986
- Uitzending *De Avondspits* 25-11-1986

- Uitzending *De Avondspits* 09-03-1987

- Uitzending *De Avondspits* 07-04-1987
- Uitzending *De Avondspits* 06-07-1987
- Uitzending *De Avondspits* 29-07-1987
- Uitzending *De Avondspits* 31-07-1987
- Uitzending *De Avondspits* 07-08-1987
- Uitzending *De Avondspits* 14-09-1987
- Uitzending *De Avondspits* 15-09-1987
- Uitzending *De Avondspits* 19-01-1988
- Uitzending *De Avondspits* 01-03-1988
- Uitzending *De Avondspits* 24-03-1988
- Uitzending *De Avondspits* 02-04-1988
- Uitzending *De Avondspits* 02-04-1990
- Uitzending *De Avondspits* 12-05-1990
- Uitzending *De Avondspits* 15-05-1992
- Uitzending *De Avondspits* 14-03-1994
- Uitzending *De Avondspits* 05-12-1994
- Uitzending *De Avondspits* 12-31-1994
- Uitzending *De Avondspits* 24-02-1995

Eugène van der Schuur:

- Uitzending *De Avondspits* 09-12-1980
- Uitzending *De Avondspits* 28-05-1983
- Uitzending *De Avondspits* 30-06-1984
- Uitzending *De Avondspits* 05-12-1986
- Uitzending *De Avondspits* 05-12-1987
- Uitzending *De Avondspits* 04-02-1988
- Uitzending *De Avondspits* 25-11-1991
- Uitzending *De Avondspits* 04-12-1993
- Uitzending *De Avondspits* 10-02-1994
- Uitzending *De Avondspits* 09-02-1995

Edwin Wendt:

- Uitzending *De Avondspits* 28-09-1993

Bertus Biervilt (gebruikersnaam op www.radiotrefpunt.nl) :

- Uitzending *De Avondspits* 29-05-1978
- Uitzending *De Avondspits* 30-05-1978
- Uitzending *De Avondspits* 20-09-1978
- Uitzending *De Avondspits* 20-10-1978
- Uitzending *De Avondspits* 11-09-1978
- Uitzending *De Avondspits* 25-12-1978
- Uitzending *De Avondspits* 05-01-1979
- Uitzending *De Avondspits* 30-03-1979
- Uitzending *De Avondspits* 25-05-1979
- Uitzending *De Avondspits* 17-08-1979
- Uitzending *De Avondspits* 31-12-1979
- Uitzending *De Avondspits* 01-01-1980
- Uitzending *De Avondspits* 28-01-1980
- Uitzending *De Avondspits* 09-10-1980
- Uitzending *De Avondspits* 05-12-1980
- Uitzending *De Avondspits* 09-12-1980
- Uitzending *De Avondspits* 15-01-1981
- Uitzending *De Avondspits* 29-07-1981
- Uitzending *De Avondspits* 25-01-1982
- Uitzending *De Avondspits* 04-06-1982
- Uitzending *De Avondspits* 06-12-1982

Jan van Leijen:

- Uitzending *De Avondspits* 01-09-1993
- Uitzending *De Avondspits* 28-09-1993
- Uitzending *De Avondspits* 04-12-1993
- Uitzending *De Avondspits* 14-03-1994
- Uitzending *De Avondspits* 05-12-1994
- Uitzending *De Avondspits* 31-12-1994
- Uitzending *De Avondspits* 23-02-1995
- Uitzending *De Avondspits* 24-02-1995

Websites

- Nederlandse Omroep Stichting, <https://nos.nl/artikel/2308098-frits-spits-verkozen-tot-belangrijkste-radiomaker-van-afgelopen-eeuw.html> (geraadpleegd op 28 maart 2020).
- Radiotrefpunt, <https://www.radiotrefpunt.nl/forums/topic/43641-nos-avondspits-verzameltopic/page/2/> (geraadpleegd op 29 april 2020).
- NPO Radio 1 De Taalstaat, <https://www.nporadio1.nl/de-taalstaat/presentatoren> (geraadpleegd op 6 juni 2020).
- Beeld en Geluid Wiki, https://wiki.beeldengeluid.nl/index.php/De_nationale_hitparade (geraadpleegd op 10 mei 2020).
- MAX Vandaag, <https://www.maxvandaag.nl/vandaag-de-dag/22-mei/> (geraadpleegd op 28-05-2020).

Bijlag I: Transcriptie Interview Frits Spits

Metagegevens

Datum: 21-04-2020

Interviewer: Stijn van Nuland (S)

Naam geïnterviewde: Frits Ritmeester, alias Frits Spits (F)

Functie: Radiopresentator van o.a. *De Avondspits*

Geboortejaar/plaats: 1948, Eindhoven

Transcriptie

F: Met Frits?

S: Hé Frits, met Stijn.

F: Ja Stijn sorry maar ik moest plotseling een boodschap doen die ik niet had voorzien dus, maar ik ben geheel tot je beschikking, ga je gang.

S: Fijn, gelukkig. Nou dan begin ik maar meteen. Je gaf vorige week al aan dat *De Avondspits* een programma was dat midden in zijn tijd stond. Het werd uitgezonden in een tijd waarin in Nederland van alles aan het veranderen was. Hoe kon het denk je dat de avondspits juist in die tijd waarin het werd uitgezonden zo succesvol was?

F: Nou ik moet dat toch een beetje relativeren. Het was wel succesvol, maar er waren natuurlijk ook geen andere muziekzenders die enige concurrentie boden. Dus we waren ook wel alleen he? Dus je had niet wat je in de jaren zeventig had: Veronica of Noordzee, of wat later in de jaren negentig zijn er natuurlijk commerciële zenders gekomen als 538 en Q-music, en noem maar op. En wij, wij waren alleen. Dus hè, als je van popmuziek hield, of je wilde een leuk liedje horen, ja dan was je wel aangewezen op *Hilversum III*, of *Radio 3* heette dat toen geloof ik. Dus ik moet dat wel een beetje relativeren. De mensen waren natuurlijk op je aangewezen. Maar goed, als ze het slecht hadden gevonden hadden ze natuurlijk niet geluisterd dus dat is ook waar. En het was; iedere tijd is bijzonder. Deze tijd, de tijd waar wij nu in leven is bijzonder, door de coronacrisis. Maar de tijd waarin wij toen leefden ook. Toen viel de muur, toen hadden we Live Aid, toen hadden we de explosie van de, van de raket.

S: De kroning van Beatrix.

F: Eh, ja de kroning van Beatrix, Gorbatsjov, Glasnost, Perestrojka, Tsjernobyl ja noem maar op. De jaren tachtig waren vol met historische gebeurtenissen. En, ja daar sta je als programma,

natuurlijk als muziekprogramma wel middenin. Ik heb wel altijd geprobeerd om dat wat in de samenleving gebeurde een hoofdrol te laten spelen in mijn programma. En dat wilden de luisteraars ook. En het waren vaak gezinnen die naar mij luisterden, dus vaders en moeders, pubers, die vonden dit een, wel fijn programma geloof ik.

S: Ja. En heb je zelf ook een soort van, als je nu terug kijkt op de tijd waarin dat programma heeft gelopen, kan je zelf een soort van verandering ontdekken ook dat toen je begon in achtenzeventig dat het programma anders was dan toen je eindigde in vijftiennegentig?

F: Hmm. Ja want je programma neemt de kleur aan van de tijd waarin je leeft. Dus natuurlijk, ik ben in de jaren ook ouder geworden. De muziek ging veranderen he? Je de rapmuziek, de hiphop werd steeds belangrijker. Ook de Grunge laten we zeggen, muziek van Pearl-Jam en dat soort groepen. Je had Kurt Cobain met Nirvana. Dus je zag in de muziek een soort verandering. Die zag je ook in de samenleving, dus ja. Dus het programma nam de kleuren aan van de tijd waarin we leefden.

S: Ja. Je maakte de avondspits voor de NOS, de omroep toen ook al zonder leden, dus eigenlijk ook al een hele brede doelgroep.

F: Ja dat vond ik ook prettig.

S: Ja?

F: Ja.

S: Je zei dus; je had in je hoofd dat je een programma maakte voor gezinnen eigenlijk he? Maar wel ook op een zender die ook wel geënt was op jonge mensen en met popmuziek.

F: Ja, ja.

S: Had je een soort van...

F: Ja jong van hart, jong van geest.

S: Ja. Had je een soort van voorbeeldluisteraar in je hoofd zitten op het moment dat je achter de microfoon zat?

F: Nee.

S: Nooit gehad ook bij andere programma's?

F: Nee, nee, nee. Ik had wel een idee van de mensen die naar mij luisterden. Ja ik maakte zelf, ik maak zelf deel uit van de samenleving, en ik heb natuurlijk vrienden die naar mij luisterden en mijn vrouw luisterde en de kinderen, toen ze groter werden. Dus daar krijg je wel, en je kreeg

ongelofelijk veel post. Dus vanuit die post, en later mails, kon je ook heel veel opmaken. Dus wat, wat, wat de luisteraars vonden. Maar toen wij met de *poplimerick* begonnen, toen weet ik nog wel dat de secretaresse van de NOS aan mij vroeg, van kan het wat minder joh? Want eh, dat was niet aan te slepen. Het waren echt karrenvrachten vol met, met, met, met, met post. Ja en dan weet je wel van wat doet, eh dat slaat aan.

S: Ja, ja ik.. mijn idee was eigenlijk van; je hebt natuurlijk een programma gemaakt in de tijd dat je niet tijdens de uitzending zelf veel respons kreeg buiten belletjes, maar je had geen sms'jes, maar ja, via de post kreeg je daar misschien wel net zo veel van mee dan uiteindelijk.

F: Ja, ja, ja, ja, ja dat maakt niet zo heel veel uit, eh denk ik. Kijk het grote voordeel nu is dat je, dat je natuurlijk direct kunt reageren. Eh, dat, dat is ook gevaarlijk omdat je er dan niet even over na kan denken. Maar goed, je, je, ja. De tijd nu is heel anders, ja. Dat is een enorm verschil ja. En ik vind dat heel veel radiomakers ook op een ongelooflijk lenige manier gebruik maken van die sociale-media. Dus ja, dit is een andere tijd, daardoor ook een ander soort radio, veel sneller ja.

S: Ja, ja. Je maakte ook een programma in een tijd waarin omroepen maar ook vooral de zenders nogal bezig waren met wat is nou onze zender-identiteit? En dan moeten we ons profileren. Dat was natuurlijk lastig.

F: Ja.

S: Was je daar veel mee bezig? Tijdens het maken van je programma?

F: Nee. Ik. Kijk bij de NOS dat was, dus eh, ja dat is voor iedereen. Dus dat was voor mij niet zo'n probleem. Ik had daarvoor ook bij de VARA gewerkt. Ehm. En daar ben ik toen toch weggegaan omdat ik het met bepaalde stromingen binnen die omroep niet eens kon zijn. Daar kon ik mij niet mee vereenzelvigen. En ehm, bij de NOS had je dat, had je dat probleem niet, natuurlijk. Je had geen probleem van, van, van stromingen binnen de organisatie waarin je op dat moment thuis bij voelde. Je moest gewoon een goed programma maken, een programma voor, voor, voor heel Nederland. Zoals nu het journaal voor heel Nederland is. Ik bedoel dan heb je ook niet het idee van, eh er word mij hier een eh maatschappelijke mening opgedrongen. En ik ben altijd dwars geweest van mensen te vertellen hoe ze moeten denken over de samenleving. Dat maken de mensen namelijk zelf wel uit.

S: Ja. En waren er dan ook nog, niet zo zeer vanuit de NOS misschien, maar vanuit de zender nog bepaalde regels waaraan je je aan moest houden, of onderwerpen die besproken moesten worden?

F: Naja, het was. Wij waren natuurlijk het enige horizontaal geprogrammeerde programma en voor de rest was het, hadden de omroepen een dag. Wat ik eigenlijk wel leuk vond, want daardoor was iedere dag een beetje anders. Nu is iedere dag hetzelfde op de radio. Maar in die jaren, had je een enorm verschil tussen bijvoorbeeld de VARA-dag en de TROS-dag, of de KRO-dag, en ja ik vond dat wel aardig. Iedereen vulde dat op zijn eigen manier in en ja. Ik vond dat niet erg.

S: Ja. Ehm..

F: Het gaf ook wel kleur, het gaf ook de kans om bijvoorbeeld ehm, een programma van Wim T. Schippers uit te zenden van de VPRO, Jacques Plafond die in dat programma was.

S: Ja

F: Eh maar ja, dat kon gelukkig allemaal. Dat vond ik wel leuk. Ja.

S: Ja dus dat, he die, die, die verticale programmering bood juist wat kansen om, om iedere dag je programma een beetje weer anders aan te passen, blijkt.

F: Ja, ja, ja. Maar voor een, een professioneel station is dat natuurlijk, en dat snap ik ook wel, is dat niet het meest geschikte. Maar eh, in die tijd, en toen mopperden we er ook op. Maar nu met terugwerkende kracht zeg ik maar, het was misschien nog niet eens zo gek.

S: Ja je kon nog een beetje onderscheid maken in de dagen, dat is nu wel anders natuurlijk.

F: Ja, ja het is nu allemaal het zelfde ja, aan de radio kun je niet meer horen welke dag het is en dat kon vroeger wel. Dat is wel grappig, ja.

S: Ehm, je was, ik las in je boek dat je redelijk tot heel vrij was in je muziekkeuze, tijdens je programma.

F: Ja, helemaal vrij was ik. Ik was helemaal vrij. Het was helemaal vrij, Ja.

S: En dat je ook wel ervan overtuigd bent dat, dat een, de muziekkeuze die nu wordt opgelegd door muziekredacties dat dat soms wel dodelijk kan zijn voor een discjockey en zijn of haar programma?

F: Ja, naja wat het probleem is. Ik vind, ik vind muziekredacties geen probleem. Maar daar moeten DJ's deel van uitmaken. En, wat nu vaak het geval is, dat muziekredacties bepalen wat

de DJ's moeten draaien. En, ik weet niet precies hoe die organisatie is. Kijk ik heb de indruk bij *Radio 2* en *3FM*, dat de deejays er wel bij betrokken zijn. En dat moet natuurlijk ook. Zij moeten zelf input leveren voor die redactie. En die redactie moet daarmee rekening houden. Dus die redactie doet de dienst daar van de programma's die de deejays bedenken en maken. En vaak is het toch zo dat de muziekredactie bepaald wat de DJ moet doen, waardoor die minder vrijheid heeft, snap je?

S: Ja.

F: Dus, dus de regel is anders. Ik, ik ben heel erg voor samenwerking. Ik snap wel dat er een redactie moet zijn, maar die redactie, die moet gevormd worden door de DJ's die de programma's maken. Zij moeten die liedjes draaien, en zij moeten tegen de luisteraars vertellen waarom ze ze draaien. Daar moet een bepaalde logica in zitten. En, en de logica nu is alleen maar; of het is een hit of weet ik veel. Maar ik vind juist de persoonlijke kleur van een DJ... nu ehm, ken je *Sublime* die zender?

S: Ja, ja.

F: Daar zit 's ochtends nu Francis Broekhuijsen. Een DJ. Ik weet niet of ik hem zo goed vindt, maar het is wel een persoonlijkheid. Het is wel iemand waarvan ik merk dat hij weet waar hij het over heeft, en waarvan ik merk dat hij houdt van de muziek die die laat horen. En dat is heel erg leuk. En dat is heel erg belangrijk vindt ik voor een muziekprogramma.

S: Ja.

F: Kijk als je, als je, als je, kijk, de, de, de, de meeste programma's is nu heel veel entertainment, en, en, en, en, en nieuw, en, en, en, en, eh, dingen die ze uit de kranten oppikken enzo. Het is allemaal best leuk, en heel vermakelijk, maar het heeft natuurlijk met muziek niets meer te maken. En ik houd heel erg van programma's die in dienst staan van de muziek.

S: Vond jij dat *De Avondspits* een muziekprogramma was?

F: Ja, dat was het. Ja. Het was in de eerste plaats een muziekprogramma. En het was een muziekprogramma dat, dat, dat eh, natuurlijk midden in de samenleving stond, daar niet vreemd van was en ook de samenleving daarbij betrok. Maar de muziek was leidend.

S: Ja?

F: Ja.

S: Zijn er nog, nog, nog, momenten los dan van wat je in *Zestig Strepen* noemde, bijzondere uitzending of momenten gewoon, nieuwsgebeurtenissen die je echt zijn bijgebleven? Dat je in de studio zat en dat je dacht: wat gebeurt hier?

F: Na ja, dat is, dat is de ontploffing van.. Heb ik ook geschreven volgens mij, die ontploffing van, van eh..

S: Tsjernobyl?

F: Nee, ja dat. Maar ook van die raket.. van die.. eh...

S: Oh de Apollo 11 ja?

F: Apollo 11, dat, dat heeft enorme indruk op mij gemaakt, want dat gebeurde om zes uur.

S: Jeetje ja.

F: Dus dat gebeurde op het moment dat mijn programma begon. Ja dat, dat vergeet je natuurlijk nooit. En Tsjernobyl vergeet ik ook niet. En ik vergeet ook niet, eh, eh, dat Gorbatsjov aan de macht kwam. En dat, dat, dat, dat de versoepeling, dat, dat er toenadering was tussen Reagen en Gorbatsjov. Wie had dat nou gedacht? Dat kon je alleen maar hopen. Je draaide *Over De Muur* van het *Klein Orkest*. Grote frustraties zoals het in de wereld ging. En dan zag je langzaam een toenadering in de jaren tachtig. Dat was, dat was, dat was prachtig. En ook, ook, ook dat wat ik fantastisch vond voor de honger in Afrika. Eh, Live Aid. Ik vergeet dat nooit. 1985, Wembley stadion, Sting, Amerika, het was. Ik heb, ik heb ehm, dat soort elementen altijd heel erg verweven met de, met het programma. Een van de uitzendingen die mij nog bij is gebleven, dat wij hadden het spel; *Kruip in de huid van*, dat ben je denk ik wel tegen gekomen in je, in je zoektocht.

S: Ja.

F: Wat ik het beste radiospel vindt dat ik ooit heb bedacht. En eh, daarin moest dus een luisteraar in de huid kruipen van Elvis bijvoorbeeld, en dan moest ik bewijzen dat hij het niet was, daar kwam het op neer. Maar we hebben in één week, hebben wij, mensen die eh, de marteldood stierven, die het slachtoffer waren van de regimes, samen met de *Amnesty International* hadden we die vragen, hadden we de, hadden we die slachtoffers en die hebben we laten spelen door acteurs. En toen werd *Kruip in de huid van* ineens een huiveringwekkend docudrama in een paar minuten. Waarin dus de luisteraars, eh, te horen kregen hoe verschrikkelijk het is als je niet vrij bent, als je niet leeft in en democratie. Dus dat mensen gemarteld worden alleen om

wie ze zijn. Nou en dat, dat zijn wel momenten die ik eh, die ik mij herinner. En natuurlijk de Sinterklaasuitzendingen met Robert ten Brink.

S: Ja hehe.. ik heb eh die van '86 vorige week terug geluisterd. Toen moest ik wel heel hard lachen.

F: Het is nog steeds leuk. Ik bedoel, dat is, hij was eh, want hij is nu ook weer fantastisch met *All You Need Is Love*. Maar als cabaretier was hij ook heel goed, en dit kon hij als, dat improviseren als Sinterklaas dat kon hij als geen ander. Dus als hij al binnenkwam dan lag ik al onder de tafel van het lachen. Dus ja, dus dat is zo veel wat, wat, als ik aan *De Avondspits* denk, en het meest magische, wat ik ook beschreven heb in dat boek, is dat tijdstip, dat was een fantastisch tijdstip natuurlijk.

S: Ja.

F: De brug tussen de dag en de avond. Het moment waarop gezinnen weer bij elkaar komen, of geliefden of wat dan ook. Dat voelde je. Het was een soort ontspanning in de tijd. En die ontspanning in de tijd, die voelde ik en die, die, die, die heb ik in het programma kunnen, kunnen verklanken. Ik heb, ik heb gemerkt, ik heb gemerkt, en dat is niet, ik heb wel altijd in dienst van mijn programma gewerkt. Doe ik nog steeds. En niet in dienst om zelf, ik heb nooit beroemd willen worden of daar ging het mij helemaal niet om. Ik houd gewoon van mijn werk en ik vind het een fantastische baan. En ik kijk verbaasd terug dat er al zo veel tijd weg is, en, en, en voorbij is. En *De Avondspits* heeft natuurlijk. Dat waren natuurlijk, dat waren hele intensieve jaren. En het waren jaren waarin het programma ongelooflijk populair was. Maar nu, nu nog steeds word ik daarmee verbonden. Ik ben denk ik vooral ook door *De Avondspits*, en alles wat ik daarna gedaan heb natuurlijk: *Tijd voor Twee*, *De Taalstaat*. Ja, ze hebben mij radiomaker van de eeuw gemaakt, en dat is. Dat zou ik zelf nooit gedaan hebben. Maar ik ben er wel heel blij mee dat het dus blijkbaar wat betekend heeft..

S: Ja

F: ...wat ik gedaan heb.

S: Ja.

F: Terwijl op het moment dat het programma liep er in *de Volkskrant* voortdurend stukjes stonden dat ze het helemaal niks vonden. Dan werd ik echt met de grond gelijk gemaakt. Moet je het stukje maar eens lezen van Dick Slootweg. Moet je maar eens opzoeken, in *Delpher*.

S: Dat ga ik eens doen ja.

F: Nou, hij was geen fan.

S: Haha

F: Toen ik, toen ik weg ging met het programma, toen ik het laatste programma had gedaan, schreef hij: 'De laatste tochtvlaag'.

S: Zo... nou...

F: Dus, dus, dus niet iedereen was gecharmeerd van mijn programma en zo hoort dat ook.

S: Ja?

F: Zo werkt het nu eenmaal. Niet iedereen kan je goed vinden. Hoeft ook niet.

S: Allerlaatste vraag dan.

F: Ja.

S. Ehm. Je hebt zelf al gezegd: je zag jezelf een beetje als een soort van opvolger van eh, van Joost de Draaier.

F: Ja.

S: Jij kwam na hem op hetzelfde tijdstip.

F: Ja.

S: Denk jij dat jij een soort van iets in gang hebt gezet in de Nederlandse radiowereld wat mensen daarna van jou hebben overgenomen?

F: Oei...

S: Dat je *De Avondspits* als een soort van breekpunt ook kan zien. Dat daarna een nieuwe manier van radio maken is begonnen in Nederland?

F: Hmm nee. Ik geloof niet, ik geloof niet dat ik die invloed heb gehad. Nee. Hmm nee. Nee kijk, Joost de Draaier was de man die, die de, die het vertaald had uit Amerika, hè? Die had Wolfman Jack gehoord en eh, die had al die Amerikaanse commerciële radiodingetjes geïntroduceerd in Nederland he? 'Met Stip', 'Hitparade', noem maar op. Komt allemaal van hem. En ook goede kreten. Hij was een taalgenie. Ik werd altijd heel vrolijk van hem. Het was een heel inspirerende man, echt geweldig inspirerende man. En ehm, eh, dus, dus dat enthousiasme dat hoop ik ook gehad te hebben. En ik denk nou als je enthousiast eh, de liefde voor de muziek eh denk wel Rob Stenders ook hè? Dat vind ik wel een heel goed voorbeeld van iemand die buitengewoon veel van muziek houdt. Eh, ik denk dat de DJ's die van muziek

houden misschien wel op een of andere manier, dat aan mij gehoord hebben en dat ik die heb geïnspireerd. Maar dus de DJ's vanuit de muziek. Dus de, de, de echte liefhebbers. Ja.

S: Ja. Nou mooi.

F: Oké? Ja.

S: Dat was hem, dankjewel. Eh dan nog...

F: Ja. Wanneer is je scriptie klaar? Want ik vind het wel interessant.

S: Ik heb ehm, vijftien juni is de deadline.

F: Dan moet je hem inleveren hè. Oke. En ik krijg hem wel te lezen hoop ik?

S: Uiteraard.

F: Ja? Goed.

S: Nou eh, super bedankt voor alles!

F: Ja graag gedaan. Vind ik leuk.

S: Ja, helemaal top.

F: Ik ben ook heel benieuwd naar het resultaat. Van mij heb je al een negen hoor!

S: Haha, ja ik ga mailen en ja mocht ik ergens nog helemaal mee zitten dan laat ik het horen.

F: Ja je kunt mij altijd bellen joh. Is geen probleem. Joe?

S: Helemaal top! Dankjewel hè. En een fijne dag.

F: En sorry dat ik vanochtend even wat later was, maar ik moest even een boodschap doen die ik niet voorzien had.

S: Ja, kan gebeuren.

F: Ja? Oké, oké.

S: Hoi.

F: Hoi.

Bijlage II: Transcriptie Interview Tom Blomberg

Metagegevens

Datum: 26-05-2020

Interviewer: Stijn van Nuland (S)

Naam geïnterviewde: Tom Blomberg (T)

Functie: assistent van Frits Spits tijdens *De Avondspits*

Geboortejaar/plaats: 1954, Haarlem

Transcriptie

T: Goedemiddag Stijn. Hallekidee hallo.

S: Goedemiddag! Hallo. Leuk dat je mee wilt doen. Ik ga maar gelijk beginnen met vragen stellen. Op het moment dat je aan *De Avondspits* werkte, was je op dat moment bezig met de sfeer die in het land heerste te vangen in het programma? En hoe deed je dat dan?

T: Weet je wat van belang is? Dat je omroep politiek weet. De NOS heeft geen leden en heeft wettelijk ook een soort missie of eis van de overheid, om programma's te maken die zich onderscheiden van de aan leden gebonden omroepen. Dat is met nieuws enzo en achtergronden en het duiden van actuele onderwerpen goed te doen. Maarja, met popmuziek. Zeker in die tijd. Vergeet niet dat er in de jaren zestig en zeventig door de gevestigde orde enorm werd neergekeken met nogal wat dedain op popmuziek. Dat was ordinair en van de jongeren en dat werd niet serieus genomen en dat was lawaai. Dus, dat moet je ook even zo zien. Want nu hoor je overal popmuziek en nauwelijks jazz of klassiek. Gewoon de hele samenleving staat bol van de popmuziek. Maar in die tijd was popmuziek nog een beetje een soort rebels soort cultureel fenomeen. Zou je kunnen zeggen. En dat was iets wat echt van de jongeren was, die zich afzetten met hun muziek, hun kleding, hun gedrag en hun seksuele moraal tegen de gevestigde orde. Dat was echt iets van ons. Met muziek zetten wij ons af tegen de gevestigde, oude generatie boven ons. Met die muziek konden wij onze identiteit scherpzetten.

S: Ja.

T: Juist onze ouders die vonden dat allemaal maar lawaai en geschreeuw. Dat was iets van ons. Nou, dat waren de jaren zestig en de jaren zeventig. En toen *Hilversum III* begon was dat alleen nog op de middengolf, tot zes uur 's avonds. Daarna gingen de zenders uit. Maar toen was er een soort, ja, hoe zat dat nou precies zat? Maar toen kwam er zendtijd tussen zes en zeven 's

avonds, alleen op de FM. Dat was een soort experiment ofzo. Dat durf ik niet te zeggen. Hoe dan ook, dat FM uur tussen zes en zeven dat moest dan gevuld worden en die andere omroepen, dus de aan leden gebonden omroepen, die hadden geen belangstelling. De NOS die wierp zich op, zo van: dan doen wij dat wel. In 1972 was dit. En daarvoor werd gevraagd Joost den Draaijer, Willem van Kooten. Dus de NOS had als enige omroep zendtijd tussen zes en zeven op Hilversum III. En zoals je misschien al weet had in die tijd iedere omroep z'n eigen dag. Dat was een versnipperde lapjesdeken. De NOS had horizontaal iedere dag een uur zendtijd op FM. Nu is het zo dat de NOS zich wel moet onderscheiden van de andere omroepen. En nu gaan we dan even naar *De Avondspits*. Nou, en toen kreeg je dus heel dat gedoe dat Frits het overnam van Joost den Draaijer, in 1978. Want, Willem van Kooten, de boef, die draaide platen uit z'n eigen muziekuutgeverij. Die zendtijd was gewoon een etalage voor z'n eigen producties en dat heeft zes jaar geduurd, bij de publieke omroep die dat faciliteerde! Nou, toen dus die hele toestand: wie gaat de schoenen van Joost den Draaijer vullen. Dat werd toen Frits Spits. 29 mei 1978: eerste *Avondspits*. Eerste plaat *Substitute* van *The Who*. Tweede plaat: *Who's gonna love me* van *The Imperials*. Maar om even terug te komen bij die omroep politiek. De NOS moet dus dingen doen die de andere omroepen niet doen. Die andere omroepen nalaten. De NOS moet zich onderscheiden met voldoende rubrieken, onderdelen. Noem het maar op. Vorm en inhoud moet afwijken, zich onderscheiden van wat de andere omroepen bieden. Dus voor *De Avondspits*, dat was ook onze missie om te overleven moesten wij dingen doen die de andere omroepen niet deden. Wij hadden dus rubrieken en kreten en dat hadden andere omroepen niet. En ook muzikaal wilden wij zo apart zijn, zo anders dan de rest dat we ook daarin ons onderscheidden. Want inmiddels was dat uur zo populair geworden, dat alle andere omroepen jaloers waren geworden. Die aasden dus ook op dat uur. En die zeiden: 'wij hebben zo veel leden, dus wij hebben recht op dat uur.' Dus de NOS lag voortdurend onder vuur, uit jaloezie van de andere omroepen. Die dachten: hé dat is een hartstikke populair programma. En die dachten natuurlijk: dat ligt aan dat tijdstip, dat ligt niet aan het programma en de diskjockey die er zit. Dat kunnen wij ook. Dus, met andere woorden en hier draait het nou om: wij moesten dingen doen die andere omroepen niet deden. En dat was niet zozeer omdat we onder druk stonden van de NOS, maar dat voelden we gewoon zelf al, dat we dat moesten doen. Dat we anders moesten zijn en wilden zijn, om die zendtijd te kunnen verantwoorden. En hier gaat het effe om: dus wat we deden. ABBA en gouwe ouwe, die kan iedereen wel draaien. Daarmee onderscheid je je niet. Die kan de AVRO ook wel draaien. Dus, onze missie werd: alleen maar nieuwe muziek draaien die anderen nog niet eens hebben. Want het systeem in Hilversum was dus dat de pluggers, de vertegenwoordigers van de platenmaatschappijen, die kwamen in

Hilversum hun nieuwe platen onder de aandacht brengen bij de programmamakers. Zodat het grote publiek weet dat er nieuwe platen uit zijn. Zodat de platenmaatschappij daar geld aan kan verdienen. En als 'ie goed wordt verkocht, dan komt 'ie in de hitparade. Maar dat moet natuurlijk nog ergens beginnen. Dus, die plaat moet op de radio, want daar luisteren heel veel mensen naar, want dan bereik je miljoenen mensen. De verspreiding van iets nieuws gebeurde in die tijd door hét massamedium, de radio. Dus die pluggers die wemelden door het muziekpaviljoen in Hilversum. Die noemden wij ook wel plaaggeesten. Die pluggers die boden die singles en LP's aan aan alle programmamakers en omroepen. Dus daarin konden wij ons als NOS niet onderscheiden. Maar wij wilden nog een stap verder, namelijk de allernieuwste muziek die die pluggers nog niet hadden aangeboden aan de omroepen. En dat was ook zo'n beetje mijn taak. Die rol had ik al, want ik tipte als fan Frits al met nieuwe muziek ik hoorde op BBC Radio 1. En ik las Engelse en Amerikaanse muziekbladen. Ik was heel erg op de hoogte van het nieuws en de nieuwe ontwikkelingen in Engeland en Amerika. In die tijd was het zo dat de platen in Engeland en Amerika hier in Nederland uitkwamen. Dus dan tipte ik Frits daarover. En ik kwam toch al iedere week als muzikant in de importwinkels in Amsterdam. Dus die kocht ik sowieso al. Dus ook hield ik nou extra scherp in de gaten voor Frits als er wat nieuws was. Dus als student nam ik die importsingles dan mee naar de studio, als ik kwam kijken bij Frits. En dan dacht ik met mijn radiogevoel: dit is iets voor de Avondspits. En dat bleek dan vaak ook het geval te zijn. Dus Frits draaide die platen dan in de uitzending, vaak maanden voordat de andere omroepen ze konden draaien. En daarmee onderscheidden wij ons dus vooral van de andere omroepen: door nieuwe muziek te draaien die de andere omroepen nog niet eens hadden. Zo, nou mag jij.

S: Als ik het dus mag samenvatten: de NOS is dus voor iedereen? De vraag die steeds naar voren komt: in hoeverre, of slaagde De Avondspits erin om een programma voor alle Nederlanders te maken? Maar wat ik nu uit jouw verhaal begrijp, is dat jullie niet zozeer bezig waren met: hoe kunnen nou een programma maken voor een zo breed mogelijk publiek, maar meer: hoe kunnen we ons onderscheiden van de rest?

T: Nou, een beetje van beiden. Zowel voelden wij dat we een breed algemeen aanbod moesten draaien. Dat je in ieder geval geen genre uitsluit. De VARA was bijvoorbeeld heel elitair. Die draaide alleen de betere popmuziek, geen Nederlandstalige meezingers. Frits in *De Avondspits* die voelde aan dat alle genres een kans moesten krijgen, met een bepaalde kwaliteitsnorm. De platte volksmuziek van de TROS die vond Frits te banaal, te carnavalesk, te plat, te ordinair. Dus we hadden wel degelijk een kwaliteitsnorm. We hadden altijd een soort eis. Een plaat moest

een *Avondspits*sfeertje hebben. Maar ook: denken wij – dat is allemaal gevoel – denken wij dat dit een breed publiek aanspreekt of is het een *tune out*. Is het een plaat die zo tegen de borst stuit dat mensen de radio erdoor uitzetten? Frits en ik kunnen dat niet zo goed onder woorden brengen. Het was gewoon een gevoel: past het bij het sfeertje. Het was een soort hectiek die past bij het tijdstip van de dag, wanneer mensen in de auto zitten op weg naar huis of bezig zijn met het eten. Het was een soort kruispunt van activiteiten. In die tijd was écht tussen zes en zeven het spitsuur. Dat is later natuurlijk weer veranderd. Wij waren bijvoorbeeld ook het eerste programma met verkeersinformatie in het programma. Dat was de actualiteit van het moment. Wij hadden in ieder geval het besef dat er vanalles gebeurde op dat moment. Wij kregen ook bergen post van tieners die tijdens *De Avondspits* hun huiswerk maakten, terwijl dat toch eigenlijk etenstijd was. Dus tieners veranderden hun dagschema om tijdens *De Avondspits* hun huiswerk te kunnen maken.

S: Je hebt het nu vooral over de muziek. Maar alle rubrieken, spelletjes en interviews, zoals bijvoorbeeld met de burgemeester van Rotterdam in de uitzending na het overlijden van John Lennon. Hoe kozen jullie die onderwerpen?

T: Het is goed dat je dat zegt. Het moest altijd iets met popmuziek te maken hebben. Frits heeft ook wel eens een minuut stilte gehouden met het overlijden van politica Ien Dales. Toen dacht ik ook van: Frits wat hebben we hier aan, want dit heeft niks met muziek te maken? Maar Frits was een emotioneel mens, dus dat deed hij waarschijnlijk in een soort opwelling. Maargoed, alle onderwerpen waren altijd popmuziek-gerelateerd.

S: En de herhaaldelijke aandacht voor de verkeersdrukte en voor carpools. Werd dat door de NOS opgelegd of was dat jullie eigen besluit?

T: Nou, wij waren veel te druk met muziek bezig. Wij moesten iedere dag een uitzending maken, dus met dat soort dingen waren we eigenlijk niet zo veel bezig. Dat zal wel door de verkeerspolitie en de NOS samen besloten zijn. Maar die gedachte komt van mijn rekening hoor. Ik kan het me niet precies herinneren, maar zo zal het waarschijnlijk wel gegaan zijn. Frits die haakte daar in ieder geval op aan, omdat hij daar de nieuwswaarde van in zag en de dienstverlening naar je luisteraars toe. Je brengt ze op de hoogte van waar de files staan. Dus een service-rubriek aan. En altijd: wat heeft de luisteraar eraan? We waren altijd bezig met service. Dus dienstverlening, voorlichten, tippen. Deden we ook wel met muziek. Dan dachten we: dit is een plaat die we niet meer heel vaak gaan draaien, want dan waren we er vaak niet zo heel enthousiast over. Dan draaiden we die plaat toch op de radio en dan moest het publiek zelf

maar bepalen wat ze er mee deden. Dus we verleenden die dienst en dan moet het publiek zelf maar weten of ze die plaat de moeite waard vonden of niet. Maar wij waren altijd de eerste met muziek, dus we hadden ook een functie of rol als voorlichter. Bij ons hoorde je de nieuwe, belangwekkende popmuziek. Maar dat was allemaal gevoel. Ik kan dat niet duidelijker onder woorden brengen.

S: Wat dan eigenlijk nog als vraag overblijft: kan je in die periode van zeventien jaar, met twee jaar pauze. Zijn er in die periode dingen veranderd?

T: Frits zegt altijd dat ik *De Avondspits* duidelijk in een andere richting heb geholpen. Ja, hoe onbescheiden kan ik zijn, Stijn. Volgens Frits heb ik voor een soort verfrissing gezorgd, omdat ik natuurlijk altijd al als muzikfan op de hoogte was van de nieuwste ontwikkelingen in de popmuziek. Ik woon in een archief Stijn. Ik heb altijd alles bewaard. Ik volgde alles altijd al, dus ik was dé persoon die alles bijhield en die daarom bij *De Avondspits* een welkome toevoeging was. Er was niemand in Hilversum die dat zo deed. En dat is natuurlijk ontzettend verwaand om dat over jezelf te zeggen, maar Frits zegt in ieder geval altijd dat ik de bepalende factor daarin ben geweest. En dat kwam de NOS en Frits natuurlijk goed uit, want daardoor konden wij ons makkelijk onderscheiden van andere omroepen. Wat ik ook wel eens deed: dan ging ik op woensdagochtend met het vliegtuig naar Londen, met de vlucht van acht uur. Dan kwam ik door het tijdsverschil ook rond die tijd daar aan. Dan nam ik metro naar het centrum en dan was ik daar op het moment dat de platenwinkels opengingen. Dan ging ik snel naar binnen. De platen kwamen daar iedere dinsdag nieuw uit, dus als ik er dan op woensdag was dan waren de nieuwste releases net binnen. Dan kocht ik die platen op eigen kosten en dan ging ik nog even wat lunchen en nieuwe popboeken kopen ofzo. En dan nam ik de vlucht van twee uur weer terug naar Schiphol en door het tijdsverschil miste ik dan weer dat uur en dan met de auto weer door naar Hilversum, met de allernieuwste platen. En die draaide Frits dan die woensdag en donderdag als allereerste op de radio. Dat was allemaal dankzij mijn gedrevenheid. En ik was fan van Frits en ik voelde ook die hete adem van de omroepen in m'n nek. Andere omroepen lieten zich door platenmaatschappijen nog wel eens verleiden met reises en luxe diners enzo, maar daar lieten wij ons nooit door verleiden. Wij zijn altijd integer gebleven. Maar omroepen sloten dus aparte bondjes met de platenmaatschappijen, zodat die omroepen als eerste waren. Maar voor die tijd was ik vaak al naar Londen geweest, dus wij waren alsnog de eerste met nieuwe platen. Het was echt oorlog in Hilversum. Ze haatten ons! Toen was ik natuurlijk verbeterd. Ik wilde winnen, de eerste zijn. Toen kwam de BBC op de satelliet in stereo. Toen heeft een technicus van de NOS een schotelontvanger op mijn balkon

geïnstalleerd. En dat was echt een paradijs voor mij, want ik kreeg de BBC in stereo binnen! En wat ik toen deed was alle programma's van de BBC in stereo op een cassettebandje opnemen. Ik liet dat bandje gewoon non-stop lopen. En alle primeurs die op de BBC werden gedraaid, die konden wij dan de dag zelf ook nog in De Avondspits draaien. Wij wilden gewoon onze zendtijd behouden en verantwoorden. Het was echt omroepenoorlog. Hé, Stijn we hebben bijna een uur gepraat. Ik merk dat ik een beetje leeg raak.

S: Mag ik je nog een laatste vraag stellen? Kan je verschillen opnoemen tussen de periode 1978-1988 en de periode 1990-1995?

T: Nou, dat kan ik je zeggen. In de jaren tachtig waren we echt heer en meester zegmaar. Toen waren we echt de nummer één, gezaghebbend en vaandeldrager en het instituut. Daar gebeurde het. Maar in die tweede periode kreeg 3FM een horizontale programmering. Toen waren wij als NOS niet meer als enige horizontaal, maar dat hadden alle omroepen. En toen merkte ik wel dat de impact van De Avondspits beduidend minder werd. Onze slagkracht werd beduidend minder. Die interviews met die bekende artiesten die we deden, daar werden we voor benaderd door de platenmaatschappijen. Maar dat aanbod werd door de jaren heen steeds minder, want al die andere omroepen hadden ook een dagelijks programma met meer bereik. Daarnaast begon de televisie al vanaf 's middags uit te zenden. Dus we kregen ineens concurrentie van de televisie. Dus een hoop publiek ging die televisie aanzetten. Ik merkte gewoon dat de respons op spelletjes en de interactie met ons publiek beduidend minder werd. Als dat antwoord is op je vraag.

S: Zeker. Tom, dankjewel voor al je anekdotes en informatie.

T: Ja je vraagt naar zeventien geschiedenis. Dus ja. Maar in grote lijnen was dit toch wel wat ik wilde vertellen.

S: Nou, ontzettend bedankt daarvoor.

T: Oké! Dag Stijn!

S: Dag Tom!

